Ciceronis Opera. No. 29.

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM
TEUBNERIANA.

M. TULLII CICERONIS
ACADEMICORUM AD M. VARRONEM
LIBRI DUO.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM TEUBNERIANA.

Herausgegeben von

H. L. Ahrens (1) — *Imm. Bekker* (2) — *C. Ed. Benseler* (3) — *Th. Bergk* (4) — *J. Bernays* (5) — *G. Boehme* (6) — *H. Bonitz* (7) — *E. Bonnell* (8) — *R. Dietsch* (9) — *L. Dindorf* (10) — *W. Dindorf* (11) — *C. Th. Dressler* (12) — *Fr. Duebner* (13) — *A. Fleckeisen* (14) — *H. E. Foss* (15) — *Fr. Franke* (16) — *R. Geier* (17) *Fr. Haase* (18) — *C. A. Haeckermann* (19) — *C. Halm* (20) — *C. F. Hermann* (21) — *M. Hertz* (22) — *C. Jacobitz* (23) — *J. C. Jahn* (24) — *L. v. Jan* (25) — *H. Keil* (26) — *R. Klotz* (27) — *H. Köchly* (28) — *A. Meineke* (29) — *R. Merkel* (30) — *J. Mützell* (31) — *A. Nauck* (32) — *F. Oehler* (33) — *G. Queck* (34) — *A. Rossbach* (35) — *C. Scheibe* (36) — *Th. Schmid* (37) — *F. W. Schneidewin* (38) — *J. H. C. Schubart* (39) — *C. Sintenis* (40) — *L. Spengel* (41) — *W. Weissenborn* (42) — *A. Westermann* (43) — *J. Jeep* (44) — *E. Wölfflin* (45) — *G. Bernhardy* (46) — *Fr. Wimmer* (47) — *C. Nipperdey* (48) — *Fr. Ritschl* (49) — *R. Hercher* (50) — *Daremberg* (51) — *C. L. Roth* (52).

Erschienen sind bis jetzt:

A. Griechische Autoren.

(*Die jedem einzelnen Autor beigefügte Zahl bezieht sich auf den Herausgeber, welcher darnach aus dem obenstehenden Verzeichnisse ersichtlich ist.*)

☞ **Die Ausgaben auf feinem Papier sind verhältnissmässig theurer.**

	Thlr	Ngr
Aeschinis orationes (16)	—	7½
Aeschyli tragoediae (11)	—	10
— Jedes Stück einzeln . . à	—	3
Aesopicae fabulae (20)	—	7½
Apollonii Rhodii Argonaut. (30)	—	9
Appiani historia Romana (2), 2 voll.	1	24
Aristophanis comoediae (4), 2 voll.	—	27
— Auch jedes Stück einzeln, à	—	5
Arriani expeditio Alex. (17) . .	—	9
— — — mit Karte	—	13½
— — — scripta minora (50) .	—	10
Babrii fabulae (38)	—	6
Bucolici Graeci (1)	—	5
Demosthenis orationes (11), 3 voll.	1	7½
(Auch in 6 einz. Abtheilungen.)		
Diodorus Siculus (2), 4 voll. .	4	27
Euripides (32), 2 voll. . . .	—	27
Herodoti historiae (9), 2 voll. .	—	22½
Homeri Ilias (11), 2 voll.	—	12½
— Odyssea (11), 2 voll. .	—	12½
Isocratis orationes (3), 2 voll. .	—	22½
Luciani opera (23), 3 voll. . .	1	24
(Auch in 6 einz. Abtheilungen.)		
Lycurgus (36)	—	6
Lysiae orationes (36)	—	11¼
Pausanias (39), 2 voll	1	—
Pindari carmina (38)	—	9
Platonis dialogi (21), 6 voll. . .	2	27
(Auch in 15 kleineren Abtheilgn.)		
Plutarchi vitae (40), 5 voll. . .	2	9
(Auch in 14 einz. Abtheilungen.)		
Quintus Smyrnaeus (28)	—	12
Rhetores Graeci (41), vol. 1 & 2	2	—
Sophoclis tragoediae (11) . . .		12½
— Jedes Stück einzeln . . à	—	3¾
Strabo (29), 3 voll.	1	21
Theophrast (47) vol. I.	—	18
Thucydidis (6), 2 voll.	—	18
Xenophontis expeditio Cyri (10)	—	6¼
— historia graeca (10)	—	7½
— institutio Cyri (10)	—	7½
— commentarii (10) .	—	3¾
— scripta minora (10)	—	7½

B. Lateinische Autoren.

	Thlr	Ngr
Caesaris commentarii (33) . . .	—	12½
Daraus einzeln:		
— — de bello Gallico	—	6
— — de bello civili	—	6
Ciceronis opera (27), part. I. vol. 1	—	12
— — — „ I. „ 2	—	18
— — — „ II. „ 1	—	18
— — — „ II. „ 2	—	18
Ciceronis opera (28), part. II. vol. 3	—	18
— — — „ III. „ 1	—	18
— — — „ III. „ 2	—	18
(Auch in 28 einzelnen Abthlgn.)		
Ciceronis orationes selectae . .	—	15
Ciceronis epistolae selectae (9) Pars I.		
— — — Pars II.		

M. TULLII CICERONIS

ACADEMICORUM AD M. VARRONEM

LIBRI DUO.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI
MDCCCLIV.

M. TULLII CICERONIS
ACADEMICORUM AD M. VARRONEM
LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Quum M. Cicero per dominationem C. Caesaris quum iniquitate temporum tum partium studio a re publica gerenda se videret exclusum, ne omnino deesset rei publicae, in libris scribendis operam posuit ac praecepta dicendi compluribus voluminibus condidit, dein maxime morte Tulliae suae commotus sese etiam ad philosophiae scriptiones convertit et optimarum artium vias civibus suis tradere studuit. Quo in genere primum eo libro, quem *Hortensium* inscripserat, philosophiae vituperatoribus respondit, popularibus suis universum philosophiae studium commendans, tum quod philosophandi genus optimum esse arbitraretur ita conatus est explicare, ut hoc ipso scripto, cuius partes infra leguntur, Academicorum rationem commendaret et a Socrate et Platone incipiens recentioris potissimum Academiae philosophiam exponeret. Hanc quaestionem Academicam quum primum duobus libris complexus esset, quos a personis, quas loquentes in iis induxerat, appellavit, priorem *Catulum*, alterum *Lucullum*, qua de re et ipsius conferenda est *epistolarum ad Atticum* lib. XIII. ep. 32. §. 2. cl. eiusdem libri ep. 12. §. 3. ep. 16. §. 1. ep. 19. §. 5. ep. 32. §. 3. et Quinctiliani *institut. orat.* lib. III. cap. 6. §. 64. et Plutarchi *vita Luculli* cap. 42., postea iam editis his libris, quum et ad M. Varronem aliquid conscribere vellet et illud ipsum opus minus iam probaret, hanc ipsam quaestionem ita ad Varronem transtulit, ut quod duobus libris absolverat argumentum, iam quattuor libris exponeret, qua de re multa confert cum Attico, vide *epistolarum ad Atticum* lib. XIII. ep. 12. §. 3. ep. 13. §. 1. ep. 16. §. 1. ep. 19. §. 3. ep. 25. §. 3. et conf. Quinctiliani *institut. orat.* l. c. Misit etiam hos quattuor libros ad M. Varronem cum epistola, quae legitur *ad familiares* lib. IX. ep. 8. Iam casu factum est ut priorum illorum Academicorum non servatus sit nisi alter liber, posteriorum autem Academicorum primus liber isque mutilus ad nos

pervenerit. In hoc Academicorum posteriorum fragmento po exordium, quo Cicero de instituto philosophiae Latinis litteris ill strandae agit et sermonis instituendi occasionem demonstrat c. 1—3 Varro primum, inde a Socrate repetens usque ad Arcesilam, phil sophiae rationem exponit, c. 4—13., deinde Cicero ab Arcesila i cipit et in Carneade desinit. Summa sermonis Varroniani haec es Socratem primum coepisse de moribus magis quam de rerum natu disputare, atque in omnibus sermonibus usum esse illa εἰρωνεί qua nihil se scire diceret nisi nihil se scire. Platonis autem S cratici auctoritate unam et consentientem duobus vocabulis philos phiae formam institutam esse, Academicorum et Peripateticorun qui certam et completam philosophiae formulam composuerint, se Socraticam dubitationem et omnibus de rebus sine adsensione disp tandi consuetudinem reliquerint, atque ita artem philosophiae effec rint, c. 4. Triplicem autem fuisse philosophandi rationem, *unam,* *d* *vita et moribus*, quae a natura peteretur, cui parendum, in qua sum mum bonum quaerendum dicerent, c. 5. 6. *de natura alteram*, qu contineretur effectione et materia, quam fingeret et formaret effecti c. 7. coll. c. 2. *tertiam*, quae *in ratione et disserendo* versaretur, sensibus quidem ductam, sed ita, ut iudicium veritatis non tribuer tur nisi menti, quae sola cerneret quid semper esset simplex et uniu modi et tale, quale esset, quam ἰδέαν appellavisset Plato. Omne a sensibus ductam cognitionem opinabilem tantum esse, scientia tantum in motionibus animi et rationibus inesse, c. 8. Aristoteler deinde primum ἰδέας labefactasse, Theophrastum vitam beatam i sola virtute esse positam negasse. Stratonem totum se ad natura obscuritatem contulisse, c. 9. Zenonem autem, disciplinam corriger conatum, plurima in triplici illa ratione novasse, c. 10. 11. Tur vero Zenoni se opposuisse Arcesilam, rerum obscuritate commotum et revocasse veterem illam omnibus de rebus dubitandi consuetudi nem, nihilque dixisse sciri posse, ne id ipsum quidem, quod Socrate excepisset, cf. lib. II. c. 24. Hanc esse Academiam novam appella tam et ad Carneadem perductam, c. 12. Caetera desunt.

CICERO VARRONI.

1. Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, n populus quidem solet nisi concitatus, tamen ego exspecta tione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagi tem. Misi autem ad te quattuor admonitores non nimis ve recundos. Nosti enim profecto os [eius] adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Ex spectabam omnino iam diu meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem quam aliquid accepissem, ut pos

sem te remunerari quam simillimo munere. Sed quum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui quin coniunctionem studiorum amorisque nostri quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, quum esset una Pomponius. Tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumpsi Philonis. Puto fore ut, quum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus. Sed nosti morem dialogorum. 2. Posthaec autem, mi Varro, quam plurima, si videbitur, et de nobis inter nos: sero fortasse, sed superiorum temporum fortuna rei publicae causam sustineat: haec ipsi praestare debemus. Atque utinam quietis temporibus atque aliquo si non bono, at saltem certo statu civitatis haec inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quidem vel aliae quaepiam rationes honestas nobis et curas et actiones darent. Nunc autem quid est sine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. Sed haec coram et saepius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

I. 1. In Cumano nuper quum mecum Atticus noster esset, nunciatum est nobis a M. Varrone, venisse eum Roma pridie vesperi et, nisi de via fessus esset, continuo ad nos venturum fuisse. Quod quum audissemus, nullam moram interponendam putavimus quin videremus hominem nobiscum et studiis eisdem et vetustate amicitiae coniunctum. Itaque confestim ad eum ire perreximus, paullumque quum [ab] eius villa abessemus, ipsum ad nos venientem vidimus: atque illum complexi, ut mos amicorum est, satis eum longo intervallo ad suam villam reduximus. 2. Hic pauca primo, atque ea percontantibus nobis, ecquid forte Roma novi, Atticus: Omitte ista, quae nec percontari nec audire sine molestia possumus, quaeso, inquit, et quaere potius ecquid ipse novi. Silent enim diutius Musae Varronis quam solebant, nec tamen istum cessare, sed celare quae scribat existimo. Minime vero, inquit ille: intempe-

rantis enim arbitror esse scribere quod occultari velit: sed habeo opus magnum in manibus, quia iam pridem ad hunc ipsum — me autem dicebat — quaedam institui, quae et sunt magna sane et limantur a me politius. 3. Et ego: Ista quidem, inquam, Varro, iam diu exspectans, non audeo tamen flagitare: audivi enim e Libone nostro, cuius nosti studium — nihil enim eius modi celare possumus —, non te ea intermittere, sed accuratius tractare nec de manibus umquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus numquam in mentem venit a te requirere: sed nunc postea quam sum ingressus res eas, quas tecum simul didici, mandare monumentis philosophiamque veterem illam a Socrate ortam Latinis litteris illustrare, quaero quid sit cur, quum multa scribas, genus hoc praetermittas, praesertim quum et ipse in eo excellas et id studium totaque ea res longe caeteris et studiis et artibus antecedat.

II. 4. Tum ille: Rem a me saepe deliberatam et multum agitatam requiris. Itaque non haesitans respondebo, sed ea dicam, quae mihi sunt in promptu, quod ista ipsa de re multum, ut dixi, et diu cogitavi. Nam quum philosophiam viderem diligentissime Graecis litteris explicatam, existimavi, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Graecis doctrinis eruditi, Graeca potius quam nostra lecturos: sin a Graecorum artibus et disciplinis abhorrerent, ne haec quidem curaturos, quae sine eruditione Graeca intelligi non possunt: itaque ea nolui scribere, quae nec indocti intelligere possent nec docti legere curarent. 5. Vides autem eadem ipse: didicisti enim non posse nos Amafinii aut Rabirii similes esse, qui nulla arte adhibita de rebus ante oculos positis vulgari sermone disputant, nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec dicendi nec disserendi putant. Nos autem praeceptis dialecticorum et oratorum etiam, quoniam utramque vim virtutem esse nostri putant, sic parentes, ut legibus, verbis quoque novis cogimur uti, quae docti, ut dixi, a Graecis petere malent, indocti a nobis ne accipient quidem, ut frustra omnis suscipiatur labor. 6. Iam vero physica, si Epicurum, id est, si Democritum probarem,

possem scribere ita plane, ut Amafinius. Quid est enim magnum, quum causas rerum efficientium sustuleris, de corpusculorum — ita enim appellat atomos — concursione fortuita loqui? Nostra tu physica nosti, quae continentur ex effectione et ex materia ea, quam fingit et format effectio: adhibenda etiam geometria est: † quoniam quibusnam quisquam enunciare verbis aut quem ad intelligendum poterit adducere haec ipsa de vita et moribus, de expetendis fugiendisque rebus? Illi enim simpliciter pecudis et hominis idem bonum esse censent: apud nostros autem non ignoras quae sit et quanta subtilitas. 7. Sive enim Zenonem sequare, magnum est efficere ut quis intelligat quid sit illud verum et simplex bonum, quod non possit ab honestate seiungi. Quod bonum quale sit negat omnino Epicurus sine voluptatibus sensum moventibus ne suspicari quidem. Si vero Academiam veterem persequamur, quam nos, ut scis, probamus, quam erit illa acute explicanda nobis! quam argute, quam obscure etiam contra Stoicos disserendum! Totum igitur illud philosophiae studium mihi quidem ipse sumo et ad vitae constantiam quantum possum et ad delectationem animi nec ullum arbitror, ut apud Platonem est, maius aut melius a dis datum munus homini. 8. Sed meos amicos, in quibus est studium, in Graeciam mitto, id est, ad Graecos ire iubeo, ut ea a fontibus potius hauriant quam rivulos consectentur. Quae autem nemo adhuc docuerat nec erat unde studiosi scire possent, ea, quantum potui — nihil enim magno opere meorum miror —, feci ut essent nota nostris. A Graecis enim peti non poterant ac post L. Aelii nostri occasum ne a Latinis quidem. Et tamen in illis veteribus nostris, quae Menippum imitati, non interpretati, quadam hilaritate conspersimus, multa admixta ex intima philosophia, multa dicta dialectice: quae quo facilius minus docti intelligerent, iucunditate quadam ad legendum invitati, in laudationibus, in his ipsis antiquitatum prooemiis philosophiam scribere voluimus, si modo consecuti sumus.

III. 9. Tum ego: Sunt, inquam, ista, Varro. Nam nos in nostra urbe peregrinantes errantesque tamquam hospi-

tes tui libri quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando qui et ubi essemus agnoscere. Tu aetatem patriae, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum, locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti, plurimumque poëtis nostris omninoque Latinis et litteris luminis et verbis attulisti, atque ipse varium et elegans omni fere numero poëma fecisti philosophiamque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad edocendum parum. 10. Causam autem probabilem tu quidem adfers: aut enim Graeca legere malent qui erunt eruditi aut ne haec quidem qui illa nesciunt. Sed da mihi nunc: satisne probas? Immo vero et haec qui illa non poterunt et qui Graeca poterunt non contemnent sua. Quid enim causae est cur poëtas Latinos Graecis litteris eruditi legant, philosophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuvius, Accius, multi alii, qui non verba, sed vim Graecorum expresserunt poëtarum? quanto magis philosophi delectabunt, si, ut illi Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, sic hi Platonem imitentur, Aristotelem, Theophrastum? Oratores quidem laudari video, si qui e nostris Hyperidem sint aut Demosthenem imitati. 11. Ego autem — dicam enim, ut res est —, dum me ambitio, dum honores, dum causae, dum rei publicae non solum cura, sed quaedam etiam procuratio multis officiis implicatum et constrictum tenebat, haec inclusa habebam et, ne obsolescerent, renovabam, quum licebat, legendo. Nunc vero et fortunae gravissimo percussus vulnere et administratione rei publicae liberatus, doloris medicinam a philosophia peto et otii oblectationem hanc honestissimam iudico. Aut enim huic aetati hoc maxime aptum est aut iis rebus, si quas dignas laude gessimus, hoc in primis consentaneum aut etiam ad nostros cives erudiendos nihil utilius aut, si haec ita non sunt, nihil aliud video quod agere possimus. 12. Brutus quidem noster, excellens omni genere laudis, sic philosophiam Latinis litteris persequitur, nihil ut iisdem de rebus Graecia desideret, et eamdem quidem sententiam sequitur quam tu. Nam Aristum Athenis audivit aliquam diu,

cuius tu fratrem Antiochum. Quam ob rem da, quaeso, te huic etiam generi litterarum.

IV. 13. Tum ille: Istuc quidem considerabo, nec vero sine te. Sed de te ipso quid est, inquit, quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam a te veterem illam, inquit, tractari autem novam. Quid? ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, nostro familiari, remigrare in domum veterem e nova quam nobis in novam e vetere? certe enim recentissima quaeque sunt correcta et emendata maxime. Quamquam Antiochi magister Philo, magnus vir, ut tu existimas ipse, negat in libris, quod coram etiam ex ipso audiebamus, duas Academias esse erroremque eorum, qui ita putarunt, coarguit. Est, inquit, ut dicis: sed ignorare te non arbitror, quae contra Philonis Antiochus scripserit. 14. Immo vero et ista et totam veterem Academiam, a qua absum iam diu, revocari a te, nisi molestum est, velim, et simul: Adsidamus, inquam, si videtur. Sane istud quidem, inquit: sum enim admodum infirmus. Sed videamus idemne Attico placeat fieri a me, quod te velle video. Mihi vero, ille: quid est enim quod malim quam ex Antiocho iam pridem audita recordari? et simul videre satisne ea commode dici possint Latine?

Quae quum dicta, in conspectu consedimus omnes.

15. Tum Varro ita exorsus est: Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus a rebus occultis et ab ipsa natura involutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, avocavisse philosophiam et ad vitam communem adduxisse, ut de virtutibus et vitiis omninoque de bonis rebus et malis quaereret, caelestia autem vel procul esse a nostra cognitione censeret vel, si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene vivendum [conferre]. 16. Hic in omnibus fere sermonibus, qui ab iis, qui illum audierunt, perscripti varie et copiose sunt, ita disputat, ut nihil adfirmet ipse, refellat alios: nihil se scire dicat nisi id ipsum, eoque praestare caeteris, quod illi quae nesciant scire se putent, ipse se nihil scire, id unum sciat, ob eamque rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum,

quod haec esset una omnis sapientia non arbitrari sese scire quod nesciat. Quae quum diceret constanter et in ea sententia permaneret, omnis eius oratio tamen in virtute laudanda et in hominibus ad virtutis studium cohortandis consumebatur, ut e Socraticorum libris, maximeque Platonis, intelligi potest. 17. Platonis autem auctoritate, qui varius et multiplex et copiosus fuit, una et consentiens duobus vocabulis philosophiae forma instituta est, Academicorum et Peripateticorum: qui rebus congruentes nominibus differebant. Nam quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiae quasi heredem reliquisset, duos autem praestantissimo studio atque doctrina, Xenocratem Calchedonium et Aristotelem Stagiritem, qui erant cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lycio, illi autem, qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, coetus erant et sermones habere soliti, e loci vocabulo nomen habuerunt. Sed utrique Platonis ubertate completi certam quamdam disciplinae formulam composuerunt et eam quidem plenam ac refertam, illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus et nulla adfirmatione adhibita consuetudinem disserendi reliquerunt. Ita facta est [disserendi], quod minime Socrates probabat, ars quaedam philosophiae et rerum ordo et descriptio disciplinae. 18. Quae quidem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una: nihil enim inter Peripateticos et illam veterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenii praestabat, ut mihi videtur, Aristoteles quidem, sed idem fons erat utrisque et eadem rerum expetendarum fugiendarumque partitio.

V. Sed quid ago? inquit, aut sumne sanus, qui haec vos doceo? nam etsi non sus Minervam, ut aiunt, tamen inepte, quisquis Minervam docet. Tum Atticus: Tu vero, inquit, perge, Varro: valde enim amo nostra atque nostros, meque ista delectant, quum Latine dicuntur, et isto modo. Quid me, inquam, putas, qui philosophiam iam professus sim populo nostro exhibiturum? Pergamus igitur, inquit, quoniam placet. 19. Fuit ergo iam accepta a Platone philosophandi ratio triplex: una de vita et moribus, altera de

natura et rebus occultis, tertia de disserendo et quid verum sit, quid falsum, quid rectum in oratione pravumve, quid consentiens, quid repugnet iudicando. Ac primum partem illam bene vivendi a natura petebant eique parendum esse dicebant, neque ulla alia in re nisi in natura quaerendum esse illud summum bonum quo omnia referrentur, constituebantque extremum esse rerum expetendarum et finem bonorum adeptum esse omnia e natura et animo et corpore et vita. Corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus: valetudinem, vires, pulcritudinem in toto, in partibus autem sensus integros et praestantiam aliquam partium singularum, ut in pedibus celeritatem, vim in manibus, claritatem in voce, in lingua etiam explanatam vocum impressionem: 20. animi autem, quae essent ad comprehendendam ingeniis virtutem idonea, eaque ab iis in naturam et mores dividebantur. Naturae celeritatem ad discendum et memoriam dabant: quorum utrumque mentis esset proprium et ingenii. Morum autem putabant studia esse et quasi consuetudinem: quam partim exercitationis adsiduitate, partim ratione formabant, in quibus erat philosophia ipsa. In qua quod inchoatum est neque absolutum, progressio quaedam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est, virtus, quasi perfectio naturae omniumque rerum, quas in animis ponunt, una res optima. 21. Ergo haec animorum. Vitae autem — id erat enim tertium — adiuncta esse dicebant, quae ad virtutis usum valerent. Iam virtus animi bonis et corporis cernitur: in quibusdam, quae non tam naturae quam beatae vitae adiuncta sunt, hominem esse censebant quasi partem quamdam civitatis et universi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate. Ac de summo quidem atque naturali bono sic agunt: caetera autem pertinere ad id putant aut adaugendum aut tuendum, ut divitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum.

VI. 22. Atque haec illa sunt tria genera, quae putant plerique Peripateticos dicere. Id quidem non falso: est enim haec partitio illorum: illud imprudenter, si alios esse Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos ar-

bitrantur. Communis haec ratio et utrisque hic bonorum finis videbatur, adipisci, quae essent prima natura quaeque ipsa per sese expetenda, aut omnia aut maxima. Ea sunt autem maxima, quae in ipso animo atque in ipsa virtute versantur. Itaque omnis illa antiqua philosophia sensit in una virtute esse positam beatam vitam, nec tamen beatissimam, nisi adiungerentur et corporis et caetera, quae supra dicta sunt, ad virtutis usum idonea. 23. Ex hac descriptione agendi quoque aliquid in vita et officii ipsius initium reperiebatur: quod erat in conservatione earum rerum, quas natura praescriberet. Hinc gignebatur fuga desidiae voluptatumque contemptio: ex quo laborum dolorumque susceptio multorum magnorumque recti honestique causa et earum rerum, quae erant congruentes cum descriptione naturae, unde et amicitia exsistebat et iustitia atque aequitas: haec et voluptatibus et multis vitae commodis anteponebantur. Haec quidem fuit apud eos morum institutio et eius partis, quam primam posui, forma atque descriptio.

24. De natura autem — id enim sequebatur — ita dicebant, ut eam dividerent in res duas, ut altera esset efficiens, altera autem quasi huic se praebens eaque efficeretur aliquid. In eo, quod efficeret, vim esse censebant, in eo autem, quod efficeretur, materiam quamdam: in utroque tamen utrumque: neque enim materiam ipsam cohaerere potuisse, si nulla vi contineretur, neque vim sine aliqua materia. Nihil est enim quod non alicubi esse cogatur. Sed quod ex utroque, id iam corpus et quasi qualitatem quamdam nominabant: dabitis enim profecto, ut in rebus inusitatis, quod Graeci ipsi faciunt, a quibus haec iam diu tractantur, utamur verbis interdum inauditis.

VII. 25. Nos vero, inquit Atticus: quin etiam Graecis licebit utare, quum voles, si te Latina forte deficient. Bene sane facis: sed enitar ut Latine loquar, nisi in huiusce modi verbis, ut philosophiam aut rhetoricam aut physicam aut dialecticam appellem, quibus, ut aliis multis, consuetudo iam utitur pro Latinis. Qualitates igitur appellavi, quas ποιότητας Graeci vocant, quod ipsum apud Graecos non est vulgi verbum, sed philosophorum atque id in mul-

s. Dialecticorum vero verba nulla sunt publica: suis utunır. Et id quidem commune omnium fere est artium. Aut nim nova sunt rerum novarum facienda nomina aut ex aliis ansferenda. Quod si Graeci faciunt, qui in his rebus tot m saecula versantur, quanto id magis nobis concedendum st, qui haec nunc primum tractare conamur? 26. Tu vero, ıquam, Varro, bene etiam meriturus mihi videris de tuis ivibus, si eos non modo copia rerum auxeris, uti fecisti, ed etiam verborum. Audebimus ergo, inquit, novis veris uti te auctore, si necesse erit. Earum igitur qualitatum unt aliae principes, aliae ex his ortae. Principes sunt nius modi et simplices: ex his autem ortae variae sunt et uasi multiformes. Itaque aër — utimur enim pro Latino — t ignis et aqua et terra prima sunt: ex his autem ortae nimantium formae earumque rerum, quae gignuntur e terra. rgo illa initia et, ut e Graeco vertam, elementa dicuntur: quibus aër et ignis movendi vim habent et efficiendi, reliuae partes accipiendi et quasi patiendi, aquam dico et teram. Quintum genus, e quo essent astra mentesque, sinulare eorumque quattuor, quae supra dixi, dissimile Aristoteles quoddam esse rebatur. 27. Sed subiectam putant omnibus sine ulla specie atque carentem omni illa qualitate — faciamus enim tractando usitatius hoc verbum et tritius — materiam quamdam, ex qua omnia expressa atque efficta sint: quae tota omnia accipere possit omnibusque modis mutari atque ex omni parte, eoque etiam interire non in nihilum, sed in suas partes, quae infinite secari ac dividi possint, quum sit nihil omnino in rerum natura minimum quod dividi nequeat: quae autem moveantur, omnia intervallis moveri, quae intervalla item infinite dividi possint. 28. Et quum ita moveatur illa vis, quam qualitatem esse diximus, et quum sic ultro citroque versetur, et materiam ipsam totam penitus commutari putant et illa effici, quae appellant q u a l i a, e quibus in omni natura cohaerente et continuata cum omnibus suis partibus effectum esse mundum, extra quem nulla pars materiae sit nullumque corpus, partes autem mundi esse omnia, quae insint in eo, quae natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit,

quae sit eadem sempiterna: 29. nihil enim valentius esse a quo intereat: quam vim animum esse dicunt mundi eamdemque esse mentem sapientiamque perfectam, quem deum appellant, omniumque rerum, quae sunt ei subiectae, quasi prudentiam quamdam, procurantem caelestia maxime, deinde in terris ea, quae pertinent ad homines: quam interdum eamdem necessitatem appellant, quia nihil aliter possit atque ab ea constitutum sit, inter quasi fatalem et immutabilem continuationem ordinis sempiterni: non numquam quidem eamdem fortunam, quod efficiat multa improvisa et necopinata nobis propter obscuritatem ignorationemque causarum.

VIII. 30. Tertia deinde philosophiae pars, quae erat in ratione et in disserendo, sic tractabatur ab utrisque. Quamquam oriretur a sensibus, tamen non esse iudicium veritatis in sensibus. Mentem volebant rerum esse iudicem: solam censebant idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id, quod semper esset simplex et unius modi et tale quale esset. Hanc illi ἰδέαν appellabant, iam a Platone ita nominatam, nos recte s p e c i e m possumus dicere. 31. Sensus autem omnes hebetes et tardos esse arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quae subiectae sensibus viderentur, quae essent aut ita parvae, ut sub sensum cadere non possent, aut ita mobiles et concitatae, ut nihil umquam unum esset constans, ne idem quidem, quia continenter laberentur et fluerent omnia. Itaque hanc omnem partem rerum o p i n a b i l e m appellabant. 32. Scientiam autem nusquam esse censebant nisi in animi notionibus atque rationibus: qua de causa definitiones rerum probabant, et has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant. Verborum etiam explicatio probabatur, id est, qua de causa quaeque essent ita nominata, quam ἐτυμολογίαν appellabant: post argumentis et quasi rerum notis ducibus utebantur ad probandum et ad concludendum id, quod explanari volebant: † in qua tradebatur omnis dialecticae disciplina, id est, orationis ratione conclusae: huic quasi ex altera parte oratoria vis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuae ad persuadendum accommodatae. 33. Haec erat illis disciplina a Platone tradita: cuius quas acceperim muta-

iones, si vultis, exponam. Nos vero volumus, inquam, ut ɔro Attico etiam respondeam.

IX. Et recte, inquit, respondes: praeclare enim exɔlicatur Peripateticorum et Academiae veteris auctoritas. Aristoteles primus species, quas paullo ante dixi, labefactaɾit: quas mirifice Plato erat amplexatus, ut in his quiddam livinum esse diceret. Theophrastus autem, vir et oratione suavis et ita moratus, ut prae se probitatem quamdam et ngenuitatem ferat, vehementius etiam fregit quodam modo auctoritatem veteris disciplinae: spoliavit enim virtutem suo decore imbecillamque reddidit, quod negavit in ea sola positum esse beate vivere. 34. Nam Strato, eius auditor, quamquam fuit acri ingenio, tamen ab ea disciplina omnino semovendus est: qui quum maxime necessariam partem philosophiae, quae posita est in virtute et in moribus, reliquisset totumque se ad investigationem naturae contulisset, in ea ipsa plurimum dissedit a suis. Speusippus autem et Xenocrates, qui primi Platonis rationem auctoritatemque susceperant, et post hos Polemo et Crates unaque Crantor, in Academia congregati, diligenter ea, quae a superioribus acceperant, tuebantur. Iam Polemonem audiverant adsidue Zeno et Arcesilas. 35. Sed Zeno quum Arcesilam anteiret aetate valdeque subtiliter dissereret et peracute moveretur, corrigere conatus est disciplinam. Eam quoque, si videtur, correctionem explicabo, sicut solebat Antiochus. Mihi vero, inquam, videtur, quod vides idem significare Pomponium.

X. Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus, nervos virtutis inciderit, sed contra, qui omnia quae ad beatam vitam pertinerent in una virtute poneret nec quidquam aliud numeraret in bonis, idque appellaret honestum, quod esset simplex quoddam et solum et unum bonum. 36. Caetera autem etsi nec bona nec mala essent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturae esse contraria. His ipsis alia interiecta et media numerabat. Quae autem secundum naturam essent, ea sumenda et quadam aestimatione dignanda docebat, contraque contraria: neutra autem in mediis relinquebat, in quibus ponebat nihil omnino esse momenti. 37. Sed quae essent sumenda, ex iis alia pluris

esse aestimanda, alia minoris. Quae pluris, ea praeposita appellabat, reiecta autem quae minoris. Atque ut haec non tam rebus quam vocabulis commutaverat, sic inter recte factum atque peccatum, officium et contra officium media locabat quaedam: recte facta sola in bonis actionibus ponens, prave, id est peccata, in malis: officia autem [et] servata praetermissaque media putabat, ut dixi. 38. Quumque superiores non omnem virtutem in ratione esse dicerent, sed quasdam virtutes natura aut more perfectas, hic omnes in ratione ponebat, quumque illi ea genera virtutum, quae supra dixi, seiungi posse arbitrarentur, hic nec id ullo modo fieri posse disserebat nec virtutis usum, ut superiores, sed ipsum habitum per se esse praeclarum, nec tamen virtutem cuiquam adesse quin ea semper uteretur. Quumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturaque et condolescere et concupiscere et extimescere et efferri laetitia dicerent, sed ea contraherent in angustumque deducerent, hic omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem. 39. Quumque eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent et rationis expertes aliaque in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent, ne his quidem adsentiebatur. Nam et perturbationes voluntarias esse putabat opinionisque iudicio suscipi et omnium perturbationum arbitrabatur matrem esse immoderatam quamdam intemperantiam. Haec fere de moribus.

XI. De naturis autem sic sentiebat, primum, ut quattuor initiis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus et mentem effici rebantur, non adhiberet. Statuebat enim ignem esse ipsam naturam, quae quidque gigneret, et mentem atque sensus. Discrepabat etiam ab iisdem, quod nullo modo arbitrabatur quidquam effici posse ab ea, quae expers esset corporis, cuius generis Xenocrates et superiores etiam animum esse dixerant, nec vero aut quod efficeret aliquid aut quod efficeretur posse esse non corpus. 40. Plurima autem in illa tertia philosophiae parte mutavit. In qua primum de sensibus ipsis quaedam dixit nova, quos iunctos esse censuit e quadam quasi impulsione oblata extrinsecus, quam ille φαντασίαν, nos visum appellemus

licet, et teneamus hoc verbum quidem: erit enim utendum in reliquo sermone saepius. Sed ad haec, quae visa sunt et quasi accepta sensibus, adsensionem adiungit animorum, quam esse vult in nobis positam et voluntariam. 41. Visis non omnibus adiungebat fidem, sed iis solum, quae propriam quamdam haberent declarationem earum rerum, quae viderentur: id autem visum, quum ipsum per se cerneretur, comprehensibile.... Feretis haec? Nos vero, inquit. Quonam enim modo *καταληπτὸν* diceres? — Sed, quum acceptum iam et approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem iis rebus, quae manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat, quum eo verbo antea nemo tali in re usus esset, plurimisque idem novis verbis — nova enim dicebat — usus est. Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat, et si ita erat comprehensum, ut convelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat: ex qua exsisteret etiam opinio, quae esset imbecilla et cum falso incognitoque communis. 42. Sed inter scientiam et inscientiam comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, eamque neque in rectis neque in pravis numerabat, sed soli credendum esse dicebat. Ex quo sensibus etiam fidem tribuebat, quod, ut supra dixi, comprehensio facta sensibus et vera esse illi et fidelis videbatur, non quod omnia, quae essent in re, comprehenderet, sed quia nihil quod cadere in eam posset relinqueret quodque natura quasi normam scientiae et principium sui dedisset, unde postea notiones rerum in animis imprimerentur, e quibus non principia solum, sed latiores quaedam ad rationem inveniendam viae reperiuntur. Errorem autem et temeritatem et ignorantiam et opinationem et suspicionem et uno nomine omnia, quae essent aliena firmae et constantis adsensionis, a virtute sapientiaque removebat. Atque in his fere commutatio constitit omnis dissensioque Zenonis a superioribus.

XII. 43. Quae quum dixisset: Breviter sane minimeque obscure exposita est, inquam, a te, Varro, et veteris Academiae ratio et Stoicorum. † Verum esse autem arbitror, ut Antiocho, nostro familiari, placebat, correctionem veteris

Academiae potius quam aliquam novam disciplinam putandam. Tum Varro: Tuae sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione desciscis et ea, quae ab Arcesila novata sunt, probas, docere quod et qua de causa discidium factum sit, ut videamus satisne ista sit iusta defectio. 44. Tum ego: Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcesilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia aut studio vincendi ut mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem et iam ante Socratem Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes paene veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt: angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vitae, et, ut Democritus, in profundo veritatem esse demersam, opinionibus et institutis omnia teneri, nihil veritati relinqui, deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt. 45. Itaque Arcesilas negabat esse quidquam quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset: sic omnia latere in occulto: neque esse quidquam quod cerni aut intelligi posset: quibus de causis nihil oportere neque profiteri neque adfirmare quemquam neque adsensione approbare, cohibereque semper et ab omni lapsu continere temeritatem, quae tum esset insignis, quum aut falsa aut incognita res approbaretur, neque hoc quidquam esse turpius quam cognitioni et perceptioni adsensionem approbationemque praecurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat ut contra omnium sententias dicens in eam plerosque deduceret, ut quum in eādem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte adsensio sustineretur. 46. Hanc Academiam novam appellant, quae mihi vetus videtur, si quidem Platonem ex illa vetere numeramus, cuius in libris nihil adfirmatur et in utramque partem multa disseruntur, de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur: sed tamen illa, quam exposui, vetus, haec nova nominetur: quae usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcesila fuit, in eadem Arcesilae ratione permansit. Carneades autem nullius philosophiae partis ignarus et, ut cognovi ex iis, qui illum audierant, maximeque ex Epicu-

reo Zenone, qui quum ab eo plurimum dissentiret, unum tamen praeter caeteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate ....

FRAGMENTA HUIUS LIBRI I.

1. Qui cum similitudine verbi concinere maxime sibi videretur. *Nonius* p. 43, 29.
2. Quid autem stomachetur Mnesarchus, quid Antipater digladietur cum Carneade tot voluminibus? *Idem* p. 65, 13.

M. TULLII CICERONIS
ACADEMICORUM PRIORUM
LIBER SECUNDUS,
QUI INSCRIBITUR LUCULLUS.

ARGUMENTUM.

Diximus supra ad Academicorum posteriorum librum primum duarum illarum editionum horum librorum, quas fecit Cicero, posterioris amissis libris tribus totis primum librum eumque mutilum relictum esse, prioris autem editionis amisso libro priore alterum librum integrum esse servatum. Horum librorum prior, quod in eo Catulus priores partes obtinuit, Catulus vocabatur ab auctore, alter, in quo primum loquitur Lucullus, cui deinceps respondet ipse Cicero, Lucullus appellabatur. Argumentum autem huius libri hoc est. Postquam Cicero in prooemio de laudibus Luculli, de instituto suo, de opportunitate huius ipsius disputationis dixit, Lucullus inde a cap. 4. suscipit disputationem contra Academicos et Philonem ab Antiocho, quocum saepe fuerat, acceptam. Eius summa haec est: Esse καταληπτά, quae comprehendi possint, hoc est, e definitione Zenonis, quam redarguit Philo, talia visa (φαντασίας) impressa et efficta ex eo, unde sint, qualia esse non possint ex eo, unde non sint, c. 6 extr., qua in re tota controversia agitur. Initio facto a sensibus, ostendit vera esse et certa iudicia sensuum, quippe nullis valetudinis aliarumve rerum impedimentis laborantium, praesertim si ars adhibeatur et exercitatio. Ex his igitur visis oriri ἐννοίας, notitias: quae si falsae aut incertae sint, omnem rerum et cognitionem et memoriam tolli. Maxime vero virtutum cognitionem documento esse

multa et comprehendi posse et percipi. Ergo si qui comprehendi quidquam posse negent, eos ipsam virtutem tollere, immo vitam evertere funditus et animal animo orbare c. 7—10. Deinde et horum reiicit sententiam, qui certum esse quidquam negant, veri simile concedunt, quod sublata veri et falsi notione et constituta communitate veri cum falso similitudo veri iudicari non possit, et eorum rationem, qui percepta quum negent, perspicua largiuntur: neque enim perspicuum esse quidquam posse, v. c. avem albam esse, quando accidere possit, ut eadem sit nigra c. 10. 11. Quoniam autem perceptio cum adsensione coniuncta sit, hanc docet esse certissimam c. 12. His disputatis et expositis c. 13. totius Academicorum rationis fundamentis, ostendit aut eorum ratiocinationes, quibus nihil comprehendi contendant, incertas esse aut falsum id, quod disputent, c. 14. Sed ut pares esse Academicis possimus neque a veritate desciscamus, necesse esse primo quae pro perspicuitate responderi possint tenere nos, deinde captiosis eorum interrogationibus occurrere c. 15. Itaque explicatis c. 15. tribus Academicorum argumentis, quorum primum et ultimum est genus illud interrogandi, quod Soriten veteres vocabant, quibus contendunt nihil inter visa falsa et vera interesse, iis c. 16. 17. 18. respondet et totum illud genus interrogandi tamquam vitiosum reiicit. His singulis deinde respondet Cicero, postea quam primo se Lucullo excusaverat de philosophiae Academicae studio, magnum se opinatorem esse confessus, c. 20. 21.: deinde de Antiochi in deserenda Philonis disciplina levitate pauca dixerat c. 22. Commemoratis ergo summorum hominum auctoritatibus, qui nihil certi esse contenderint, c. 23. 24. sensuum veritatem impugnat. Aut cum Epicuro dicendum esse sensus numquam fallere hominem et si semel mentiti sint, numquam iis credendum aut cum Lucullo alia sensuum visa esse vera, alia falsa: quo sumpto nullam verorum a falsis discernendorum notam relinqui, .c. 25. 26. Male autem illud obiici, artificiis adhibitis et cogitatione effici posse, ut intelligamus aliter res esse ac videantur, somnia, ubi evigilaverimus, falsa putari, visa vinolentorum et furiosorum, ubi se receperint. Nam de hoc non disputari, sed qualia haec videantur, quum videantur, id quaeri. Non enim esse dubium quin, quum videantur, probentur, ex quo efficiatur inter visa vera et falsa ad animi adsensum nihil interesse, c. 27. 28. Neque rationem magis quidquam ac sensus percipere. Nam quod dialecticae multum Stoici tribuant, primo dialecticum non posse v. c. de rebus geometricis iudicare, nisi geometricam didicerit, deinde non posse solvere soritas, propterea quod natura nobis eam cognitionem negarit, ut ullius rei fines statuere possimus, idque magno argumento esse falsam esse illam definitionem, effatum esse id, quod aut verum aut falsum sit, c. 28.—30. Quod sublata perceptione, quamvis relicta probabilitate, vitam omnem, sensum, memoriam, artem etc. tolli putet, in eo valde errare. Nam in plerisque actionibus, vel Stoicis consentientibus, tamquam in navigando probabilitate ho-

mines duci eamque ad actiones sufficere, eadem sentire Academicum quae Stoicum, nihil mutari, iudicio tantum utrumque discrepare, quod ad ipsos sensus nullam vim habeat: memoria etiam errores, non tantum comprehensa teneri, in artibus autem plerisque nos probabilitate duci, nihil dialectica opus esse, c. 30—34. Neque vero ex Antiochi mente eum repugnantia dicere, qui visa concedat aut vera esse aut falsa, nihil tamen inter se differre contendat. Neque enim verum ab Academicis omnino tolli, sed tantum percipiendi signum; c. 34. A cap. 35. deinceps usque ad 47. copiosam addit disputationem de summorum philosophorum dissensionibus in omnibus philosophiae partibus: ex quo pateat nihil exploratum esse, sed in omnibus probabilitatem esse sequendam, atque etiam, quod omnes praeter Stoicos concedant, sapientem posse opinari.

I. 1. Magnum ingenium L. Luculli magnumque optimarum artium studium, tum omnis liberalis et digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis. Ut enim admodum adolescens cum fratre pari pietate et industria praedito paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus, in Asiam quaestor profectus, ibi permultos annos admirabili quadam laude provinciae praefuit: deinde absens factus aedilis, continuo praetor — licebat enim celerius legis praemio —, post in Africam, inde ad consulatum, quem ita gessit, ut diligentiam admirarentur omnes, ingenium cognoscerent. Post ad Mithridaticum bellum missus a senatu non modo opinionem vicit omnium, quae de virtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum. 2. Idque eo fuit mirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum exspectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, quaesturae diuturnum tempus Murena bellum in Ponto gerente in Asia pace consumpserat. Sed incredibilis quaedam ingenii magnitudo non desideravit indocilem usus disciplinam. Itaque quum totum iter et navigationem consumpsisset partim in percontando a peritis, partim in rebus gestis legendis, in Asiam factus imperator venit, quum esset Roma profectus rei militaris rudis. Habuit enim divinam quamdam memoriam rerum, verborum maiorem Hortensius, sed quo plus in negotiis gerendis res quam verba prosunt, hoc erat memoria illa praestantior, quam fuisse in Themistocle, quem facile Graeciae principem ponimus, singularem ferunt:

qui quidem etiam pollicenti cuidam se artem ei memoriae, quae tum primum proferebatur, traditurum respondisse dicitur *oblivisci se malle discere*, credo, quod haerebant in memoria quaecumque et audierat et viderat. Tali ingenio praeditus Lucullus adiunxerat etiam illam, quam Themistocles spreverat, disciplinam. Itaque ut litteris consignamus quae monumentis mandare volumus, sic ille in animo res insculptas habebat. 3. Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit, proeliis, oppugnationibus, navalibus pugnis totiusque belli instrumento et apparatu, ut ille rex post Alexandrum maximus hunc a se maiorem ducem cognitum quam quemquam eorum, quos legisset, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in constituendis temperandisque civitatibus, tanta aequitas, ut hodie stet Asia Luculli institutis servandis et quasi vestigiis persequendis. Sed etsi magna cum utilitate rei publicae, tamen diutius quam vellem tanta vis virtutis atque ingenii peregrinata abfuit ab oculis et fori et curiae. Quin etiam, quum victor a Mithridatico bello revertisset, inimicorum calumnia triennio tardius quam debuerat triumphavit. Nos enim consules introduximus paene in urbem currum clarissimi viri: cuius mihi consilium et auctoritas quid tum in maximis rebus profuisset dicerem, nisi de me ipso dicendum esset: quod hoc tempore non est necesse. Itaque privabo illum potius debito testimonio quam id cum mea laude communicem.

II. 4. Sed quae populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea fere sunt et Graecis litteris celebrata et Latinis. Nos autem illa externa cum multis, haec interiora cum paucis ex ipso saepe cognovimus. Maiore enim studio Lucullus quum omni litterarum generi tum philosophiae deditus fuit quam qui illum ignorabant arbitrabantur, nec vero ineunte aetate solum, sed et pro quaestore aliquot annos et in ipso bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum imperatori sub ipsis pellibus otii relinquatur. Quum autem e philosophis ingenio scientiaque putaretur Antiochus, Philonis auditor, excellere, eum secum et quaestor habuit et post aliquot annos imperator, quumque esset ea memoria, quam ante dixi, ea saepe

audiendo facile cognovit, quae vel semel audita meminisse potuisset. Delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat.

5. Ac vereor interdum ne talium personarum quum amplificare velim, minuam etiam gloriam. Sunt enim multi qui omnino Graecas non ament litteras, plures qui philosophiam, reliqui, etiam si haec non improbent, tamen earum rerum disputationem principibus civitatis non ita decoram putant. Ego autem, quum Graecas litteras M. Catonem in senectute didicisse acceperim, P. autem Africani historiae loquantur in legatione illa nobili, quam ante censuram obiit, Panaetium unum omnino comitem fuisse, nec litterarum Graecarum nec philosophiae iam ullum auctorem requiro. 6. Restat ut iis respondeam, qui sermonibus eius modi nolint personas tam graves illigari. Quasi vero clarorum virorum aut tacitos congressus esse oporteat aut ludicros sermones aut rerum colloquia leviorum! Etenim, si quodam in libro vere est a nobis philosophia laudata, profecto eius tractatio optimo atque amplissimo quoque dignissima est, nec quidquam aliud videndum est nobis, quos populus Romanus hoc in gradu collocavit, nisi ne quid privatis studiis de opera publica detrahamus. Quod si [tum], quum fungi munere debebamus, non modo operam nostram numquam a populari coetu removimus, sed ne litteram quidem ullam fecimus nisi forensem, quis reprehendet nostrum otium, qui in eo non modo nosmet ipsos hebescere et languere nolumus, sed etiam ut plurimis prosimus enitimur? Gloriam vero non modo non minui, sed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares illustresque laudes has etiam minus notas minusque pervulgatas adiungimus. 7. Sunt etiam qui negent in iis, qui in nostris libris disputent, fuisse earum rerum, de quibus disputatur, scientiam. Qui mihi videntur non solum vivis, sed etiam mortuis invidere.

III. Restat unum genus reprehensorum, quibus Academiae ratio non probatur. Quod gravius ferremus, si quisquam ullam disciplinam philosophiae probaret praeter eam, quam ipse sequeretur. Nos autem, quoniam contra omnes dicere, qui scire sibi videntur, solemus, non possumus quin

alii a nobis dissentiant recusare: quamquam nostra quidem causa facilior est, qui verum invenire sine ulla contentione volumus, idque summa cura studioque conquirimus. Etsi enim omnis cognitio multis est obstructa difficultatibus eaque est et in ipsis rebus obscuritas et in iudiciis nostris infirmitas, ut non sine causa et antiquissimi et doctissimi invenire se posse quod cuperent diffisi sint, tamen nec illi defecerunt neque nos studium exquirendi defatigati relinquemus, neque nostrae disputationes quidquam aliud agunt nisi ut in utramque partem dicendo eliciant et tamquam exprimant aliquid, quod aut verum sit aut ad id quam proxime accedat. 8. Neque inter nos et eos, qui se scire arbitrantur, quidquam interest, nisi quod illi non dubitant quin ea vera sint, quae defendunt: nos probabilia multa habemus, quae sequi facile, adfirmare vix possumus. Hoc autem liberiores et solutiores sumus, quod integra nobis est iudicandi potestas, nec ut omnia, quae praescripta et quasi imperata sint, defendamus necessitate ulla cogimur. Nam caeteri primum ante tenentur astricti quam quid esset optimum iudicare potuerunt: deinde infirmissimo tempore aetatis aut obsecuti amico cuipiam aut una alicuius, quem primum audierunt, oratione capti de rebus incognitis iudicant et, ad quamcumque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tamquam ad saxum adhaerescunt. 9. Nam, quod dicunt omnino se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem, probarem, si id ipsum rudes et indocti iudicare potuissent — statuere enim qui sit sapiens vel maxime videtur esse sapientis —, sed ut potuerint, potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicaverunt autem re semel audita atque ad unius se auctoritatem contulerunt. Sed nescio quo modo plerique errare malunt eamque sententiam, quam adamaverunt, pugnacissime defendere quam sine pertinacia quid constantissime dicatur exquirere. Quibus de rebus et alias saepe multa quaesita et disputata sunt et quondam in Hortensii villa, quae est ad Baulos, quum eo Catulus et Lucullus nosque ipsi postridie venissemus, quam apud Catulum fuissemus. Quo quidem etiam maturius venimus, quod erat constitutum, si ventus esset, Lucullo in

Neapolitanum, mihi in Pompeianum navigare. Quum igitur pauca in xysto locuti essemus, tum eodem in spatio consedimus.

IV. 10. Hic Catulus: Etsi heri, inquit, id, quod quaerebatur, paene explicatum est, ut tota fere quaestio tractata videatur, tamen exspecto ea, quae te pollicitus es, Luculle, ab Antiocho audita dicturum. Equidem, inquit Hortensius, feci plus quam vellem: totam enim rem Lucullo integram servatam oportuit. Et tamen fortasse servata est: a me enim ea, quae in promptu erant, dicta sunt, a Lucullo autem reconditiora desidero. Tum ille: Non sane, inquit, Hortensi, conturbat me exspectatio tua, etsi nihil est iis, qui placere volunt, tam adversarium, sed quia non laboro quam valde ea, quae dico, probaturus sim, eo minus conturbor. Dicam enim nec mea nec ea, in quibus, si non fuerint vera, non vinci me malim quam vincere. Sed mehercule, ut quidem nunc se causa habet, etsi hesterno sermone labefactata est, mihi tamen videtur esse verissima. Agam igitur, sicut Antiochus agebat: nota enim mihi res est. Nam et vacuo animo illum audiebam et magno studio, eadem de re etiam saepius, ut etiam maiorem exspectationem mei faciam quam modo fecit Hortensius. Quum ita esset exorsus, ad audiendum animos ereximus. 11. At ille: Quum Alexandriae pro quaestore, inquit, essem, fuit Antiochus mecum et erat iam antea Alexandriae familiaris Antiochi Heraclitus Tyrius, qui et Clitomachum multos annos et Philonem audierat, homo sane in ista philosophia, quae nunc prope dimissa revocatur, probatus et nobilis: cum quo Antiochum saepe disputantem audiebam, sed utrumque leniter. Et quidem isti libri duo Philonis, de quibus heri dictum a Catulo est, tum erant adlati Alexandriam tumque primum in Antiochi manus venerant: et homo natura lenissimus — nihil enim poterat fieri illo mitius — stomachari tamen coepit. Mirabar: nec enim umquam ante videram. At ille;. Heracliti memoriam implorans, quaerere ex eo viderenturne illa Philonis aut ea num vel e Philone vel ex ullo Academico audivisset aliquando? Negabat. Philonis tamen scriptum agnoscebat: nec id quidem dubitari poterat; nam aderant mei familia-

res, docti homines, P. et C. Selii et Tetrilius Rogus, qui se illa audivisse Romae de Philone et ab eo ipso illos duos libros dicerent descripsisse. 12. Tum et illa dixit Antiochus, quae heri Catulus commemoravit a patre suo dicta Philoni, et alia plura, nec se tenuit quin contra suum doctorem librum etiam ederet, qui *Sosus* inscribitur. Tum igitur et quum Heraclitum studiose audirem contra Antiochum disserentem et item Antiochum contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius, ut causam ex eo totam cognoscerem. Itaque complures dies adhibito Heraclito doctisque compluribus et in his Antiochi fratre, Aristo, et praeterea Aristone et Dione, quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat, multum temporis in ista una disputatione consumpsimus. Sed ea pars, quae contra Philonem erat, praetermittenda est: minus enim acer est adversarius is, qui ista, quae sunt heri defensa, negat Academicos omnino dicere. Etsi enim mentitur, tamen est adversarius lenior. Ad Arcesilam Carneademque veniamus.

V. 13. Quae quum dixisset, sic rursus exorsus est: Primum mihi videmini — me autem nomine appellabat —, quum veteres physicos nominatis, facere idem, quod seditiosi cives solent, quum aliquos ex antiquis claros viros proferunt, quos dicant fuisse populares, ut eorum ipsi similes esse videantur. Repetunt a P. Valerio, qui exactis regibus primo anno consul fuit, commemorant reliquos, qui leges populares de provocationibus tulerint, quum consules essent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, qui legem agrariam aliquot annis ante secundum Punicum bellum tribunus plebis tulerit invito senatu et postea bis consul factus sit, L. Cassium, Q. Pompeium: illi quidem etiam P. Africanum referre in eumdem numerum solent. Duos vero sapientissimos et clarissimos fratres, P. Crassum et P. Scaevolam, aiunt Ti. Graccho auctores legum fuisse, alterum quidem, ut videmus, palam, alterum, ut suspicantur, obscurius. Addunt etiam C. Marium. Et de hoc quidem nihil mentiuntur. Horum nominibus tot virorum atque tantorum expositis eorum se institutum sequi dicunt. 14. Similiter vos, quum perturbare, ut illi rem publicam, sic vos philoso-

hiam bene iam constitutam velitis, Empedoclem, Anaxa-
oram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem
tiam et Socratem profertis. Sed neque Saturninus, ut no-
trum inimicum potissimum nominem, simile quidquam ha-
uit veterum illorum nec Arcesilae calumnia conferenda
st cum Democriti verecundia. Et tamen isti physici raro
dmodum, quum haerent aliquo loco, exclamant quasi mente
ncitati, Empedocles quidem, ut interdum mihi furere vi-
leatur, abstrusa esse omnia, nihil nos sentire, nihil cernere,
ihil omnino quale sit posse reperire: maiorem autem par-
em mihi quidem omnes isti videntur nimis etiam quaedam
dfirmare plusque profiteri se scire quam sciant. 15. Quod
i illi tum in novis rebus quasi modo nascentes haesitave-
unt, nihilne tot saeculis, summis ingeniis, maximis studiis
xplicatum putamus? nonne, quum iam philosophorum di-
sciplinae gravissimae constitissent, tum exortus est ut in
optima re publica Ti. Gracchus qui otium perturbaret, sic
Arcesilas qui constitutam philosophiam everteret et in eorum
auctoritate delitesceret, qui negavissent quidquam sciri aut
percipi posse? quorum e numero tollendus est et Plato et
Socrates: alter, quia reliquit perfectissimam disciplinam,
Peripateticos et Academicos, nominibus differentes, re con-
gruentes, a quibus Stoici ipsi verbis magis quam sententiis
dissenserunt. Socrates autem de se ipse detrahens in dispu-
tatione plus tribuebat iis, quos volebat refellere. Ita, quum
aliud agnosceret atque sentiret, libenter uti solitus est ea dis-
simulatione, quam Graeci εἰρωνείαν vocant: quam ait etiam
in Africano fuisse Fannius, idque propterea vitiosum in illo
non putandum, quod idem fuerit in Socrate.

VI. 16. Sed fuerint illa veteribus, si vultis, incognita.
Nihilne est igitur actum, quod investigata sunt, postea quam
Arcesilas Zenoni, ut putatur, obtrectans nihil novi repe-
rienti, sed emendanti superiores immutatione verborum,
dum huius definitiones labefactare vult, conatus est claris-
simis rebus tenebras obducere? Cuius primo non admodum
probata ratio, quamquam floruit quum acumine ingenii tum
admirabili quodam lepore dicendi, proxime a Lacyde solo
retenta est: post autem confecta a Carneade, qui est quar-

tus ab Arcesila: audivit enim Hegesinum, qui Euandrum audierat, Lacydi discipulum, quum Arcesilae Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit: nam nonaginta vixit annos, et, qui illum audierant, admodum floruerunt: e quibus industriae plurimum in Clitomacho fuit: declarat multitudo librorum: ingenii non minus in [Aeschine], in Charmada eloquentiae, in Melanthio Rhodio suavitatis. Bene autem nosse Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. 17. Iam Clitomacho Philo vester operam multos annos dedit. Philone autem vivo patrocinium Academiae non defuit. Sed, quod nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos disseramus, id quidam e philosophis et ii quidem non mediocres faciundum omnino non putabant: nec enim esse ullam rationem disputare cum iis, qui nihil probarent, Antipatrumque Stoicum, qui multus in eo fuisset, reprehendebant, nec definiri aiebant necesse esse quid esset cognitio aut perceptio aut, si verbum e verbo volumus, comprehensio, quam κατάληψιν illi vocant, eosque, qui persuadere vellent, esse aliquid quod comprehendi et percipi posset, inscienter facere dicebant, propterea quod nihil esset clarius ἐναργείᾳ, ut Graeci: perspicuitatem aut evidentiam nos, si placet, nominemus fabricemurque, si opus erit, verba, ne hic sibi — me appellabat iocans — hoc licere putet soli: sed tamen orationem nullam putabant illustriorem ipsa evidentia reperiri posse nec ea, quae tam clara essent, definienda censebant. Alii autem negabant se pro hac evidentia quidquam priores fuisse dicturos, sed ad ea, quae contra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. 18. Plerique tamen et definitiones ipsarum etiam evidentium rerum non improbant et rem idoneam, de qua quaeratur, et homines dignos, quibuscum disseratur, putant. Philo autem, dum nova quaedam commovet, quod sustinere ea vix poterat, quae contra Academicorum pertinaciam dicebantur, et aperte mentitur, ut est reprehensus a patre Catulo, et, ut docuit Antiochus, in id ipsum se induit, quod timebat. Quum enim ita negaret, quidquam esse quod comprehendi posset — id enim volumus esse ἀκατάληπτον —, si illud esset, sicut Zeno definiret, tale visum —

iam enim hoc pro φαντασίᾳ verbum satis hesterno sermone trivimus — visum igitur impressum effictumque ex eo, unde esset, quale esse non posset, ex eo, unde non esset, id nos a Zenone definitum rectissime dicimus: qui enim potest quidquam comprehendi, ut plane confidas perceptum cognitumque esse, quod est tale, quale vel falsum esse possit? hoc quum infirmat tollitque Philo, iudicium tollit incogniti et cogniti. Ex quo efficitur nihil posse comprehendi. Ita imprudens eo, quo minime vult, revolvitur. Qua re omnis oratio contra Academiam suscipitur a nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo voluit evertere. Quam nisi obtinemus, percipi nihil posse concedimus.

VII. 19. Ordiamur igitur a sensibus: quorum ita clara iudicia et certa sunt, ut, si optio naturae nostrae detur, et ab ea deus aliqui requirat contentane sit suis integris incorruptisque sensibus an postulet melius aliquid, non videam quid quaerat amplius. Nec vero hoc loco exspectandum est, dum de remo inflexo aut de collo columbae respondeam: non enim is sum, qui, quidquid videtur, tale dicam esse quale videatur. Epicurus hoc viderit et alia multa. Meo autem iudicio ita est maxima in sensibus veritas, si et sani sunt ac valentes et omnia removentur, quae obstant et impediunt. Itaque et lumen mutari saepe volumus et situs earum rerum, quas intuemur, et intervalla aut contrahimus aut diducimus, multaque facimus usque eo, dum aspectus ipse fidem faciat sui iudicii. Quod idem fit in vocibus, in odore, in sapore, ut nemo sit nostrum qui in sensibus sui cuiusque generis iudicium requirat acrius. 20. Adhibita vero exercitatione et arte, ut oculi pictura teneantur, aures cantibus, quis est quin cernat quanta vis sit in sensibus? Quam multa vident pictores in umbris et in eminentia, quae nos non videmus! quam multa, quae nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati! qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse aiunt aut Andromacham, quum id nos ne suspicemur quidem. Nihil necesse est de gustatu et odoratu loqui, in quibus intelligentia, etsi vitiosa, est quaedam tamen. Quid de tactu, et eo quidem, quem philosophi interiorem vocant, aut doloris aut voluptatis? in quo Cyrenaici solo putant

veri esse iudicium, quia sentiatur. 21. Potestne igitur quisquam dicere inter eum, qui doleat, et inter eum, qui in voluptate sit, nihil interesse? aut, ita qui sentiat, non apertissime insaniat? Atqui qualia sunt haec, quae sensibus percipi dicimus, talia sequuntur ea, quae non sensibus ipsis percipi dicuntur, sed quodam modo sensibus, ut haec: 'Illud est album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc asperum.' Animo iam haec tenemus comprehensa, non sensibus. 'Ille' deinceps 'equus est, ille canis.' Caetera series deinde sequitur, maiora nectens, ut haec, quae quasi expletam rerum comprehensionem amplectuntur: 'Si homo est, animal est mortale, rationis particeps.' Quo e genere nobis notitiae rerum imprimuntur, sine quibus nec intelligi quidquam nec quaeri aut disputari potest. 22. Quod si essent falsae notitiae — ἐννοίας enim notitias appellare tu videbare —, si igitur essent hae falsae aut eius modi visis impressae, qualia visa a falsis discerni non possent, quo tandem his modo uteremur? quo modo autem quid cuique rei consentaneum esset, quid repugnaret videremus? Memoriae quidem certe, quae non modo philosophiam, sed omnes vitae usus omnesque artes una maxime continet, nihil omnino loci relinquitur. Quae potest enim esse memoria falsorum? aut quid quisquam meminit, quod non animo comprehendit et tenet? Ars vero quae potest esse nisi quae non ex una aut duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat? Quam si subtraxeris, qui distingues artificem ab inscio? Non enim fortuito hunc artificem dicemus esse, illum negabimus, sed quum alterum percepta et comprehensa tenere videmus, alterum non item. Quumque artium aliud eius modi genus sit, ut tantum modo animo rem cernat, aliud, ut moliatur aliquid et faciat, quo modo aut geometres cernere ea potest, quae aut nulla sunt aut internosci a falsis non possunt, aut is, qui fidibus utitur, explere numeros et conficere versus? Quod idem in similibus quoque artibus continget, quarum omne opus est in faciendo atque agendo. Quid enim est quod arte effici possit, nisi is, qui artem tractabit, multa perceperit?

VIII. 23. Maxime vero virtutum cognitio confirmat per

cipi et comprehendi multa posse. In quibus solis inesse etiam scientiam dicimus, quam nos non comprehensionem modo rerum, sed eam stabilem quoque et immutabilem esse censemus, itemque sapientiam, artem vivendi, quae ipsa ex sese habeat constantiam. Ea autem constantia si nihil habeat percepti et cogniti, quaero unde nata sit aut quo modo? Quaero etiam, ille vir bonus, qui statuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius quam aut officium prodat aut fidem, cur has igitur sibi tam graves leges imposuerit, quum quam ob rem ita oporteret nihil haberet comprehensi, percepti, cogniti, constituti? Nullo igitur modo fieri potest ut quisquam tanti aestimet aequitatem et fidem, ut eius conservandae causa nullum supplicium recuset, nisi iis rebus adsensus sit, quae falsae esse non possunt. 24. Ipsa vero sapientia, si se ignorabit sapientia sit necne, quo modo primum obtinebit nomen sapientiae? deinde quo modo suscipere aliquam rem aut agere fidenter audebit, quum certi nihil erit quod sequatur? quum vero dubitabit quid sit extremum et ultimum bonorum, ignorans quo omnia referantur, qui poterit esse sapientia? Atque etiam illud perspicuum est, constitui necesse esse initium, quod sapientia, quum quid agere incipiat, sequatur, idque initium esse naturae accommodatum. Nam aliter appetitio — eam enim esse volumus ὁρμήν —, qua ad agendum impellimur et id appetimus, quod est visum, moveri non potest. 25. Illud autem, quod movet, prius oportet videri eique credi: quod fieri non potest, si id., quod visum erit, discerni non poterit a falso. Quo modo autem moveri animus ad appetendum potest, si id, quod videtur, non percipitur accommodatumne naturae sit an alienum? Itemque, si quid officii sui sit non occurrit animo, nihil umquam omnino aget, ad nullam rem umquam impelletur, numquam movebitur. Quod si aliquid aliquando acturus est, necesse est id ei verum, quod occurrit, videri. 26. Quid? quod, si ista vera sunt, ratio omnis tollitur, quasi quaedam lux lumenque vitae, tamenne in ista pravitate perstabitis? Nam quaerendi initium ratio attulit, quae perfecit virtutem, quum esset ipsa ratio confirmata quaerendo. Quaestio autem est

appetitio cognitionis quaestionisque finis inventio. At nemo invenit falsa, nec ea, quae incerta permanent, inventa esse possunt, sed, quum ea, quae quasi involuta fuerunt, aperta sunt, tum inventa dicuntur. Sic et initium quaerendi et exitus percipiendi et comprehendendi tenetur. Itaque argumenti conclusio, quae est Graece ἀπόδειξις, ita definitur: 'Ratio, quae ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.'

IX. 27. Quod si omnia visa eius modi essent, qualia isti dicunt, ut ea vel falsa esse possent, neque ea posset ulla notio discernere, quo modo quempiam aut conclusisse aliquid aut invenisse diceremus aut quae esset conclusi argumenti fides? Ipsa autem philosophia, quae rationibus progredi debet, quem habebit exitum? Sapientiae vero quid futurum est? quae neque de se ipsa dubitare debet neque de suis decretis, quae philosophi vocant δόγματα, quorum nullum sine scelere prodi poterit. Quum enim decretum proditur, lex veri rectique proditur, quo e vitio et amicitiarum proditiones et rerum publicarum nasci solent. Non potest igitur dubitari quin decretum nullum falsum possit esse sapientique satis non sit non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratum esse debeat, quod movere nulla ratio queat. Talia autem neque esse neque videri possunt eorum ratione, qui illa visa, e quibus omnia decreta sunt nata, negant quidquam a falsis interesse. 28. Ex hoc illud est natum, quod postulabat Hortensius, ut id ipsum saltem perceptum a sapiente diceretis, nihil posse percipi. Sed Antipatro hoc idem postulanti, quum diceret ei, qui adfirmaret nihil posse percipi, consentaneum esse unum tamen illud dicere percipi posse, ut alia non possent, Carneades acutius resistebat. Nam tantum abesse dicebat, ut id consentaneum esset, ut maxime etiam repugnaret. Qui enim negaret quidquam esse quod perciperetur, eum nihil excipere: ita necesse esse, ne id ipsum quidem, quod exceptum non esset, comprehendi et percipi ullo modo posse. 29. Antiochus ad istum locum pressius videbatur accedere. Quoniam enim id haberent Academici decretum, — sentitis enim iam hoc me δόγμα dicere —, nihil posse percipi, non de-

pere eos in suo decreto, sicut in caeteris rebus, fluctuare, praesertim quum in eo summa consisteret: hanc enim esse regulam totius philosophiae, constitutionem veri falsi, cogniti incogniti: quam rationem quoniam susciperent docereque vellent quae a quovis accipi oporteret et quae repudiari, certe hoc ipsum, ex quo omne veri falsique iudicium esset, percipere eos debuisse: etenim duo esse haec maxima in philosophia, iudicium veri et finem bonorum, nec sapientem posse esse, qui aut cognoscendi esse initium ignoret aut extremum expetendi, ut aut unde proficiscatur aut quo perveniendum sit nesciat: haec autem habere dubia neque his ita confidere, ut moveri non possint, abhorrere a sapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his postulandum, ut hoc unum saltem, percipi nihil posse, perceptum esse dicerent. Sed de inconstantia totius illorum sententiae, si ulla sententia cuiusquam esse potest nihil approbantis, est, ut opinor, dictum satis. X. 30. Sequitur disputatio copiosa illa quidem, sed paullo abstrusior — habet enim aliquantum a physicis —, ut verear ne maiorem largiar ei, qui contra dicturus est, libertatem et licentiam. Nam quid eum facturum putem de abditis rebus et obscuris, qui lucem eripere conetur? Sed disputari poterat subtiliter, quanto quasi artificio natura fabricata esset primum animal omne, deinde hominem maxime, quae vis esset in sensibus, quem ad modum primo visa nos pellerent, deinde appetitio ab his pulsa sequeretur, tum ut sensus ad res percipiendas intenderemus. Mens enim ipsa, quae sensuum fons est atque etiam ipsa sensus est, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur. Itaque alia visa sic adripit, ut his statim utatur, alia quasi recondit, e quibus memoria oritur. Caetera autem similitudinibus constituit, ex quibus efficiuntur notitiae rerum, quas Graeci tum *ἐννοίας*, tum *προλήψεις* vocant. Eo quum accessit ratio argumentique conclusio rerumque innumerabilium multitudo, tum et perceptio eorum omnium apparet et eadem ratio perfecta his gradibus ad sapientiam pervenit. 31. Ad rerum igitur scientiam vitaeque constantiam aptissima quum sit mens hominis, amplectitur maxime cognitionem, et istam *κατά-*

λῆψιν, quam, ut dixi, verbum e verbo exprimentes comprehensionem dicemus, quum ipsam per se amat — nihil est enim ei veritatis luce dulcius — tum etiam propter usum. Quocirca et sensibus utitur et artes efficit, quasi sensus alteros, et usque eo philosophiam ipsam corroborat, ut virtutem efficiat, ex qua re una vita omnis apta sit. Ergo ii, qui negant quidquam posse comprehendi, haec ipsa eripiunt vel instrumenta vel ornamenta vitae vel potius etiam totam vitam evertunt funditus ipsumque animal orbant animo, ut difficile sit de temeritate eorum, perinde ut causa postulat, dicere.

32. Nec vero satis constituere possum quod sit eorum consilium aut quid velint. Interdum enim quum adhibemus ad eos orationem huius modi: 'Si ea, quae disputentur, vera sint, tum omnia fore incerta,' respondent: 'Quid ergo istud ad nos? num nostra culpa est? naturam accusa, quae in profundo veritatem, ut ait Democritus, penitus abstruserit.' Alii autem elegantius, qui etiam queruntur, quod eos insimulemus omnia incerta dicere, quantumque intersit inter incertum et id, quod percipi non possit, docere conantur eaque distinguere. Cum iis igitur agamus, qui haec distinguunt: illos, qui omnia sic incerta dicunt, ut stellarum numerus par an impar sit, quasi desperatos aliquos relinquamus. Volunt enim — et hoc quidem vel maxime animadvertebam vos moveri—probabile aliquid esse et quasi veri simile, eaque se uti regula et in agenda vita et in quaerendo ac disserendo.

XI. 33. Quae ista regula est veri et falsi, si notionem veri et falsi, propterea quod ea non possunt internosci, nullam habemus? Nam si habemus, interesse oportet ut inter rectum et pravum, sic inter verum et falsum. Si nihil interest, nulla regula est nec potest is, cui est visio veri falsique communis, ullum habere iudicium aut ullam omnino veritatis notam. Nam quum dicunt hoc se unum tollere, ut quidquam possit ita videri, ut non eodem modo falsum etiam possit videri, caetera autem concedere, faciunt pueriliter. Quo enim omnia iudicantur sublato reliqua se negant tollere: ut, si quis quem oculis privaverit, dicat ea

quae cerni possent, se ei non ademisse. Ut enim illa oculis modo cognoscuntur, sic reliqua visis, sed propria veri, non communi veri et falsi nota. Quam ob rem, sive tu probabilem visionem sive probabilem et quae non impediatur, ut Carneades volebat, sive aliud quid proferes quod sequare, ad visum illud, de quo agimus, tibi erit revertendum. 34. In eo autem, si erit communitas cum falso, nullum erit iudicium, quia proprium in communi signo notari non potest. Sin autem commune nihil erit, habeo quod volo: id enim quaero, quod ita mihi videatur verum, ut non possit idem falsum videri. Simili in errore versantur, quum convicio veritatis coacti perspicua a perceptis volunt distinguere et conantur ostendere esse aliquid perspicui, verum illud quidem impressum in animo atque mente, neque tamen id percipi ac comprehendi posse. Quo enim modo perspicue dixeris album esse aliquid, quum possit accidere ut id, quod nigrum sit, album esse videatur? aut quo modo ista aut perspicua dicemus aut menti impressa subtiliter, quum sit incertum vere inaniterne moveatur? Ita neque color neque corpus nec veritas nec argumentum nec sensus neque perspicuum ullum relinquitur. 35. Ex hoc illud his usu venire solet, ut, quidquid dixerint, a quibusdam interrogentur: 'Ergo istuc quidem percipis?' Sed qui ita interrogant, ab his irridentur. Non enim urguent, ut coarguant neminem ulla de re posse contendere neque adseverare sine aliqua eius rei, quam sibi quisque placere dicit, certa et propria nota. Quod est igitur istuc vestrum probabile? Nam si, quod cuique occurrit et primo quasi aspectu probabile videtur, id confirmatur, quid eo levius? Sin ex circumspectione aliqua et accurata consideratione, quod visum sit, id se dicent sequi, tamen exitum non habebunt: 36. primum quia is visis, inter quae nihil interest, aequaliter omnibus abrogatur fides: deinde, quum dicant posse accidere sapienti ut, quum omnia fecerit diligentissimeque circumspexerit, exsistat aliquid quod et veri simile videatur et absit longissime a vero, ne si magnam partem quidem, ut solent dicere, ad verum ipsum aut quam proxime accedant, confidere sibi poterunt. Ut enim confidant, notum iis esse debebit in-

signe veri, quo obscurato et oppresso quod tandem verum sibi videbuntur attingere? Quid autem iam absurde dici potest quam quum ita loquuntur: 'Est hoc quidem illius rei signum aut argumentum et ea re id sequor, sed fieri potest ut id, quod significatur, aut falsum sit aut nihil sit omnino.' Sed de perceptione hactenus. Si quis enim ea, quae dicta sunt, labefactare volet, facile etiam absentibus nobis veritas se ipsa defendet.

XII. 37. His satis cognitis, quae iam explicata sunt, nunc de adsensione atque approbatione, quam Graeci συγκατάθεσιν vocant, pauca dicemus, non quo non latus locus sit, sed paullo ante iacta sunt fundamenta. Nam quum vim, quae esset in sensibus, explicabamus, simul illud aperiebatur, comprehendi multa et percipi sensibus, quod fieri sine adsensione non potest. Deinde quum inter inanimum et animal hoc maxime intersit, quod [inanimum nihil agit,] animal agit aliquid — nihil enim agens ne cogitari quidem potest quale sit —, aut ei sensus adimendus est aut ea, quae est in nostra sita potestate, reddenda adsensio. 38. At vero animus quodam modo eripitur iis, quos neque sentire neque adsentiri volunt. Ut enim necesse est lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum perspicuis cedere. Nam quo modo non potest animal ullum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat — Graeci id οἰκεῖον appellant —, sic non potest obiectam rem perspicuam non approbare. Quamquam, si illa, de quibus disputatum est, vera sunt, nihil attinet de adsensione omnino loqui. Qui enim quid percipit, adsentitur statim. Sed haec etiam sequuntur, nec memoriam sine adsensione posse constare nec notitias rerum nec artes, idque, quod maximum est, ut sit aliquid in nostra potestate, in eo, qui rei nulli adsentietur, non erit. 39. Ubi igitur virtus, si nihil situm est in ipsis nobis? Maxime autem absurdum vitia in ipsorum esse potestate neque peccare quemquam nisi adsensione: hoc idem in virtute non esse, cuius omnis constantia et firmitas ex iis rebus constat, quibus adsensa est et quas approbavit, omninoque ante videri aliquid quam agamus necesse est,

eique, quod visum sit, adsentiatur. Qua re qui aut visum aut adsensum tollit, is omnem actionem tollit e vita.

XIII. 40. Nunc ea videamus, quae contra ab his disputari solent. Sed prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere. Componunt igitur primum artem quamdam de iis, quae visa dicimus, eorumque et vim et genera definiunt, in his, quale sit id, quod percipi et comprehendi possit, totidem verbis quot Stoici. Deinde illa exponunt duo, quae quasi contineant omnem hanc quaestionem: quae ita videantur, ut etiam alia eodem modo videri possint nec in iis quidquam intersit, non posse eorum alia percipi, alia non percipi: nihil interesse autem, non modo si omni ex parte eiusdem modi sint, sed etiam si discerni non possint. Quibus positis unius argumenti conclusione tota ab his causa comprehenditur. Composita ea conclusio sic est: 'Eorum, quae videntur, alia vera sunt, alia falsa, et quod falsum est, id percipi non potest: quod autem verum visum est, id omne tale est, ut eiusdem modi etiam falsum possit videri. Et, quae visa sint eius modi, ut in iis nihil intersit, non posse accidere ut eorum alia percipi possint, alia non possint. Nullum igitur est visum quod percipi possit.' 41. Quae autem sumunt, ut concludant id, quod volunt, ex his duo sibi putant concedi: neque enim quisquam repugnat. Ea sunt haec: 'Quae visa falsa sint, ea percipi non posse,' et alterum: 'Inter quae visa nihil intersit, ex iis non posse alia talia esse, ut percipi possint, alia ut non possint,' reliqua vero multa et varia oratione defendunt, quae sunt item duo, unum: 'quae videantur, eorum alia vera esse, alia falsa,' alterum: 'omne visum, quod sit a vero, tale esse, quale etiam a falso possit esse.' 42. Haec duo proposita non praetervolant, sed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant et diligentiam. Dividunt enim in partes et eas quidem magnas: primum in sensus, deinde in ea, quae ducuntur a sensibus et ab omni consuetudine, quam obscurari volunt. Tum perveniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem et coniectura ulla res percipi possit. Haec autem universa concidunt etiam minutius. Ut enim de sensibus hesterno sermone vidistis, item faciunt

de reliquis in singulisque rebus, quas in minima dispertiunt. volunt efficere iis omnibus, quae visa sint, veris adiuncta esse falsa, quae a veris nihil differant: ea quum talia sint, nihil posse comprehendi.

XIV. 43. Hanc ego subtilitatem philosophia quidem dignissimam iudico, sed ab eorum causa, qui ita disserunt, remotissimam. Definitiones enim et partitiones et horum luminibus utens oratio, tum similitudines dissimilitudinesque et earum tenuis et acuta distinctio fidentium est hominum illa vera et firma et certa esse, quae tutentur, non eorum, qui clament nihilo magis vera illa esse quam falsa. Quid enim agant, si, quum aliquid definierint, roget eos quispiam, num illa definitio possit in aliam rem transferri quamlibet? Si posse dixerint, quid dicere habeant cur illa vera definitio sit? si negaverint, fatendum sit, quoniam vel illa definitio transferri non possit in falsum, quod ea definitione explicetur, id percipi posse: quod minime illi volunt. Eadem dici poterunt in omnibus partibus. 44. Si enim dicent ea, de quibus disserent, se dilucide perspicere nec ulla communione visorum impediri, comprehendere ea se posse fatebuntur. Sin autem negabunt vera visa a falsis posse distingui, qui poterunt longius progredi? Occurretur enim, sicut occursum est. Nam concludi argumentum non potest nisi iis, quae ad concludendum sumpta erunt, ita probatis, ut falsa eiusdem modi nulla possint esse. Ergo si rebus comprehensis et perceptis nisa et progressa ratio hoc efficiet, nihil posse comprehendi, quid potest reperiri quod ipsum sibi repugnet magis? quumque ipsa natura accuratae orationis hoc profiteatur, se aliquid patefacturam quod non appareat et, quo id facilius adsequatur, adhibituram et sensus et ea, quae perspicua sint, qualis est istorum oratio, qui omnia non tam esse quam videri volunt? Maxime autem convincuntur, quum haec duo pro congruentibus sumunt tam vehementer repugnantia: primum esse quaedam falsa visa: quod quum volunt, declarant quaedam esse vera: deinde ibidem, inter falsa visa et vera nihil interesse. At primum sumpseras, tamquam interesset: ita priori posterius, posteriori superius non iungitur.

45. Sed progrediamur longius et ita agamus, ut nihil nobis adsentati esse videamur, quaeque ab his dicuntur, sic persequamur, ut nihil in praeteritis relinquamus. Primum igitur perspicuitas illa, quam diximus, satis magnam habet vim, ut ipsa per sese ea, quae sint, nobis ita ut sint indicet. Sed tamen, ut maneamus in perspicuis firmius et constantius, maiore quadam opus est vel arte vel diligentia, ne ab iis, quae clara sint ipsa per sese, quasi praestigiis quibusdam et captionibus depellamur. Nam qui voluit subvenire erroribus Epicurus iis, qui videntur conturbare veri cognitionem, dixitque sapientis esse opinionem a perspicuitate seiungere, nihil profecit: ipsius enim opinionis errorem nullo modo sustulit.

XV. 46. Quam ob rem quum duae causae perspicuis et evidentibus rebus adversentur, auxilia totidem sunt contra comparanda. Adversatur enim primum, quod parum defigunt animos et intendunt in ea, quae perspicua sunt, ut quanta luce ea circumfusa sint possint agnoscere, alterum est, quod fallacibus et captiosis interrogationibus circumscripti atque decepti quidam, quum eas dissolvere non possunt, desciscunt a veritate. Oportet igitur et ea, quae pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere, de quibus iam diximus, et esse armatos, ut occurrere possimus interrogationibus eorum captionesque discutere: quod deinceps facere constitui. 47. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipsi etiam illi solent non confuse loqui. Primum conantur ostendere multa posse videri esse, quae omnino nulla sint, quum animi inaniter moveantur eodem modo rebus iis, quae nullae sint, ut iis, quae sint. Nam quum dicatis, inquiunt, visa quaedam mitti a deo, velut ea, quae in somnis videantur quaeque oraculis, auspiciis, extis declarentur — haec enim aiunt probari Stoicis, quos contra disputant —, quaerunt quonam modo, falsa visa quae sint, ea deus efficere possit probabilia: quae autem plane proxime ad verum accedant, efficere non possit? aut, si ea quoque possit, cur illa non possit, quae perdifficiliter, internoscantur tamen? et, si haec, cur non inter quae nihil intersit omnino? 48. Deinde, quum mens moveatur ipsa per sese, ut et ea declarant, quae cogitatione

depingimus, et ea, quae vel dormientibus vel furiosis videntur non numquam, veri simile est sic etiam mentem moveri, ut non modo non internoscat vera visa illa sint anne falsa, sed ut in his nihil intersit omnino? ut si qui tremerent et exalbescerent vel ipsi per se motu mentis aliquo vel obiecta terribili re extrinsecus, nihil ut esset, qui distingueretur tremor ille et pallor, neque ut quidquam interesset inter intestinum et oblatum. Postremo si nulla visa sunt probabilia, quae falsa sint, alia ratio est. Sin autem sunt, cur non etiam quae non facile internoscantur? cur non ut plane nihil intersit? praesertim quum ipsi dicatis sapientem in furore sustinere se ab omni adsensu, quia nulla in visis distinctio appareat.

XVI. 49. Ad has omnes visiones inanes Antiochus quidem et permulta dicebat et erat de hac una re unius diei disputatio. Mihi autem non idem faciundum puto, sed ipsa capita dicenda. Et primum quidem hoc reprehendendum, quod captiosissimo genere interrogationis utuntur, quod genus minime in philosophia probari solet, quum aliquid minutatim et gradatim additur aut demitur. *Soritas* hos vocant, quia acervum efficiunt uno addito grano. Vitiosum sane et captiosum genus! Sic enim ascenditis: Si tale visum obiectum est a deo dormienti, ut probabile sit, cur non etiam ut valde veri simile? cur deinde non ut difficiliter a vero internoscatur? deinde ut ne internoscatur quidem? postremo ut nihil inter hoc et illud intersit? Huc si perveneris, me tibi primum quidque concedente, meum vitium fuerit: sin ipse tua sponte processeris, tuum. 50. Quis enim tibi dederit aut omnia deum posse aut ita facturum esse, si possit? quo modo autem sumis, ut, si quid cui simile esse possit, sequatur ut etiam internosci difficiliter possit? deinde ut ne internosci quidem? postremo ut eadem sint? ut, si lupi canibus similes [sunt], eosdem dices ad extremum. Et quidem honestis similia sunt quaedam non honesta et bonis non bona et artificiosis minime artificiosa: quid dubitamus igitur adfirmare nihil inter haec interesse? Ne repugnantia quidem videmus? Nihil est enim quod de suo genere in aliud genus transferri possit. At si efficere-

tur, ut inter visa differentium generum nihil interesset, reperirentur quae et in suo genere essent et in alieno. Quod fieri qui potest? 51. Omnium deinde inanium visorum una depulsio est, sive illa cogitatione informantur, quod fieri solere concedimus, sive in quiete sive per vinum sive per insaniam. Nam ab omnibus eiusdem modi visis perspicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abesse dicemus. Quis enim, quum sibi fingit aliquid et cogitatione depingit, non simul ac se ipse commovit atque ad se revocavit, sentit quid intersit inter perspicua et inania? Eadem ratio est somniorum. Num censes Ennium, quum in hortis cum Ser. Galba vicino suo ambulavisset, dixisse: 'Visus sum mihi cum Galba ambulare?' At, quum somniavit, ita narravit:

.... *visus Homerus adesse poëta.*

Idemque in Epicharmo:

Nam videbar somniare memet esse mortuum.

Itaque, simul ut experrecti sumus, visa illa contemnimus neque ita habemus, ut ea, quae in foro gessimus. XVII. 52. At enim dum videntur, eadem est in somnis species eorumque, quae vigilantes videmus! Plurimum interest: sed id omittamus. Illud enim dicimus, non eamdem esse vim neque integritatem dormientium et vigilantium nec mente nec sensu. Ne vinolenti quidem quae faciunt, eadem approbatione faciunt qua sobrii: dubitant, haesitant, revocant se interdum iisque, quae videntur, imbecillius adsentiuntur, quumque edormiverunt, illa visa quam levia fuerint intelligunt. Quod idem contingit insanis, ut et incipientes furere sentiant et dicant aliquid, quod non sit, id videri sibi, et, quum relaxentur, sentiant atque illa dicant Alcmaeonis:

Sed mihi ne utiquam cor consentit cum oculorum aspectu...

53. At enim ipse sapiens sustinet se in furore, ne approbet falsa pro veris. — Et alias quidem saepe, si aut in sensibus ipsius est aliqua forte gravitas aut tarditas aut obscuriora sunt quae videntur aut a perspiciendo temporis brevitate excluditur. Quamquam totum hoc, sapientem aliquando sustinere adsensionem, contra vos est. Si enim inter visa nihil interesset, aut semper sustineret aut numquam. Sed

ex hoc genere toto perspici potest levitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. Quaerimus gravitatis, constantiae, firmitatis, sapientiae iudicium: utimur exemplis somniantium, furiosorum, ebriosorum. Num illud attendimus in hoc omni genere, quam inconstanter loquamur? Non enim proferremus vino aut somno oppressos aut mente captos tam absurde, ut tum diceremus interesse inter vigilantium visa et sobriorum et sanorum et eorum, qui essent aliter adfecti, tum nihil interesse. 54. Ne hoc quidem cernunt, omnia se reddere incerta, quod nolunt, ea dico incerta, quae ἄδηλα Graeci. Si enim res se ita habeant, ut nihil intersit, utrum ita cui videatur, ut insano, an sano, cui possit exploratum esse de sua sanitate? quod velle efficere non mediocris insaniae est. Similitudines vero aut geminorum aut signorum anulis impressorum pueriliter consectantur. Quis enim nostrum similitudines negat esse, quum eae plurimis in rebus appareant? Sed, si satis est ad tollendam cognitionem similia esse multa multorum, cur eo non estis contenti, praesertim concedentibus nobis? et cur id potius contenditis, quod rerum natura non patitur, ut non suo quidque genere sit tale, quale est, nec sit in duobus aut pluribus ulla re differens ulla communitas? ut [sibi] sint et ova ovorum et apes apium simillimae: quid pugnas igitur? aut quid tibi vis in geminis? Conceditur enim similes esse, quo contentus esse potueras: 55. tu autem vis eosdem plane esse, non similes: quid fieri nullo modo potest. Dein confugis ad physicos eos, qui maxime in Academia irridentur, a quibus ne tu quidem iam te abstinebis, et ais Democritum dicere innumerabiles esse mundos et quidem sic quosdam inter sese non solum similes, sed undique perfecte et absolute ita pares, ut inter eos nihil prorsus intersit, et eos quoque innumerabiles, itemque homines. Deinde postulas, ut, si mundus ita sit par alteri mundo, ut inter eos ne minimum quidem intersit, concedatur tibi ut in hoc quoque nostro mundo aliquid alicui sic sit par, ut nihil differat, nihil intersit. Cur enim, inquies, quum ex illis individuis, unde omnia Democritus gigni adfirmat, in reliquis mundis et in iis quidem innumerabilibus innume-

rabiles Q. Lutatii Catuli non modo possint esse, sed etiam sint, in hoc tanto mundo Catulus alter non possit effici?

XVIII. 56. Primum quidem me ad Democritum vocas, cui non adsentior potiusque refello propter id, quod dilucide docetur a politioribus physicis singularum rerum singulas proprietates esse. Fac enim antiquos illos Servilios, qui gemini fuerunt, tam similes quam dicuntur, num censes etiam eosdem fuisse? Non cognoscebantur foris, at domi: non ab alienis, at a suis. An non videmus hoc usu venire, ut, quos numquam putassemus a nobis internosci posse, eos consuetudine adhibita tam facile internosceremus, uti ne minimum quidem similes viderentur? 57. Hic, pugnes licet, non repugnabo: quin etiam concedam illum ipsum sapientem, de quo omnis hic sermo est, quum ei res similes occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum adsensum nec umquam ulli viso adsensurum, nisi quod tale fuerit, quale falsum esse non possit. Sed et ad caeteras res habet quamdam artem, qua vera a falsis possit distinguere, et ad similitudines istas usus adhibendus est. Ut mater geminos internoscit consuetudine oculorum, sic tu internosces, si adsueveris. Videsne ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo? Tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures salvis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaestus causa solerent: ii quum ovum inspexerant, quae id gallina peperisset dicere solebant. 58. Neque id est contra nos. Nam nobis satis est ova illa internoscere. Nihil enim magis adsentiri potest hoc illud esse, quasi inter illa omnino nihil interesset: habeo enim regulam, ut talia visa vera iudicem, qualia falsa esse non possint: ab hac mihi non licet transversum, ut aiunt, digitum discedere, ne confundam omnia. Veri enim et falsi non modo cognitio, sed etiam natura tolletur, si nihil erit quod intersit: ut etiam illud absurdum sit, quod interdum soletis dicere, quum visa in animis imprimantur, non vos id dicere, inter ipsas impressiones nihil interesse, sed inter species et quasdam formas eorum. Quasi vero non specie visa iudicentur! quae fidem nullam habebunt sublata veri et falsi nota. 59. Illud vero perabsurdum, quod dicitis, probabilia vos sequi, si

re nulla impediamini. Primum qui potestis non impediri, quum a veris falsa non distent? deinde quod iudicium est veri, quum sit commune falsi? Ex his illa necessario nata est ἐποχή, id est, adsensionis retentio, in qua melius sibi constitit Arcesilas, si vera sunt quae de Carneade non nulli existimant. Si enim percipi nihil potest, quod utrique visum est, tollendus adsensus est. Quid enim est tam futile quam quidquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus solitum esse eo delabi interdum, ut diceret opinaturum, id est, peccaturum esse sapientem. Mihi porro non tam certum est esse aliquid, quod comprehendi possit, de quo iam nimium etiam diu disputo, quam sapientem nihil opinari, id est, numquam adsentiri rei vel falsae vel incognitae. 60. Restat illud, quod dicunt, veri inveniendi causa contra omnia dici oportere et pro omnibus. Volo igitur videre quid invenerint. Non solemus, inquit, ostendere. Quae sunt tandem ista mysteria? aut cur celatis, quasi turpe aliquid, sententiam vestram? Ut, qui audient, inquit, ratione potius quam auctoritate ducantur. Quid, si utroque? num peius est? Unum tamen illud non celant, nihil esse quod percipi possit. An in eo auctoritas nihil obest? Mihi quidem videtur vel plurimum. Quis enim ista tam aperte perspicueque et perversa et falsa secutus esset, nisi tanta in Arcesila, multo etiam maior in Carneade et copia rerum et dicendi vis fuisset?

XIX. 61. Haec Antiochus fere et Alexandriae tum et multis annis post, multo etiam adseverantius, in Syria quum esset mecum, paullo ante quam est mortuus. Sed iam confirmata causa te, hominem amicissimum — me autem appellabat — et aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere: Tune, quum tantis laudibus philosophiam extuleris Hortensiumque nostrum dissentientem commoveris, eam philosophiam sequere, quae confundit vera cum falsis, spoliat nos iudicio, privat approbatione, omnibus orbat sensibus? Et Cimmeriis quidem, quibus aspectum solis sive deus aliquis sive natura ademerat sive eius loci, quem incolebant, situs, ignes tamen aderant, quorum illis uti lumine licebat, isti autem, quos tu probas, tantis offusis tenebris ne scintil-

lam quidem ullam nobis ad dispiciendum reliquerunt: quos si sequamur, iis vinculis simus adstricti, ut nos commovere nequeamus. 62. Sublata enim adsensione omnem et motum animorum et actionem rerum sustulerunt. Quod non modo recte fieri, sed omnino fieri non potest. Provide etiam ne uni tibi istam sententiam minime liceat defendere. An tu, quum res occultissimas aperueris in lucemque protuleris iuratusque dixeris ea te comperisse, quod mihi quoque liquebat, qui ex te illa cognoveram, negabis esse rem ullam quae cognosci, comprehendi, percipi possit? Vide, quaeso, etiam atque etiam ne illarum quoque rerum pulcherrimarum a te ipso minuatur auctoritas. Quae quum dixisset ille, finem fecit. 63. Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret, nec mirum: nam numquam arbitror contra Academiam dictum esse subtilius, me quoque, iocansne an ita sentiens — non enim satis intelligebam —, coepit hortari, ut sententia desisterem. Tum mihi Catulus: Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quae est habita memoriter, accurate, copiose, taceo neque te quo minus, si tibi ita videatur, sententiam mutes deterrendum puto. Illud vero non censuerim, ut eius auctoritate moveare. Tantum enim non te monuit, inquit adridens, ut caveres ne quis improbus tribunus plebis, quorum vides quanta copia semper futura sit, adriperet te et in contione quaereret qui tibi constares, quum idem negares quidquam certi posse reperiri, idem te comperisse dixisses. Hoc, quaeso, cave ne te terreat. De causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissentire. Sin cesseris, non magno opere mirabor. Memini enim Antiochum ipsum, quum annos multos talia sensisset, simul ac visum sit, sententia destitisse. Haec quum dixisset Catulus, me omnes intueri.

XX. 64. Tum ego non minus commotus quam soleo in causis maioribus, huius modi quamdam orationem sum exorsus: Me, Catule, oratio Luculli de ipsa re ita movit, ut docti hominis et copiosi et parati et nihil praetereuntis eorum, quae pro illa causa dici possent, non tamen ut ei respondere posse diffiderem. Auctoritas autem tanta plane

me movebat, nisi tu opposuisses non minorem tuam. Adgrediar igitur, si pauca ante quasi de fama mea dixero. 65. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus aut studio certandi ad hanc potissimum philosophiam me applicavi, non modo stultitiam meam, sed etiam mores et naturam condemnandam puto. Nam, si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coërcetur, ego de omni statu consilioque totius vitae aut certare cum aliis pugnaciter aut frustrari quum alios tum etiam me ipsum velim? Itaque, nisi ineptum putarem in tali disputatione id facere, quod, quum de re publica disceptatur, fieri interdum solet, iurarem per Iovem deosque penates me et ardere studio veri reperiendi et ea sentire, quae dicerem. 66. Qui enim possum non cupere verum invenire, quum gaudeam, si simile veri quid invenerim? Sed, ut hoc pulcherrimum esse iudico, vera videre, sic pro veris probare falsa turpissimum est. Nec tamen ego is sum, qui nihil umquam falsi approbem, qui numquam adsentiar, qui nihil opiner, sed quaerimus de sapiente. Ego vero ipse et magnus quidem sum opinator — non enim sum sapiens — et meas cogitationes sic dirigo, non ad illam parvulam Cynosuram,

Qua fidunt duce nocturna Phoenices in alto,

ut ait Aratus, eoque directius gubernant, quod eam teneant,

Quae cursu interiore, brevi convertitur orbe,

sed ad Helicen et clarissimos Septemtriones, id est, rationes has, latiore specie, non ad tenue limatas. Eo fit ut errem et vager latius. Sed non de me, ut dixi, sed de sapiente quaeritur. Visa enim ista quum acriter mentem sensumve pepulerunt, accipio iisque interdum etiam adsentior, nec percipio tamen. Nihil enim arbitror posse percipi. Non sum sapiens. Itaque visis cedo neque possum resistere. Sapientis autem hanc censet Arcesilas vim esse maximam, Zenoni adsentiens, cavere ne capiatur, ne fallatur videre. Nihil est enim ab ea cogitatione, quam habemus de gravitate sapientis, errore, levitate, temeritate disiunctius. Quid igitur loquar de firmitate sapientis? quem quidem nihil opinari tu quoque, Luculle, concedis. Quod quoniam a te

probatur — ut praepostere tecum agam, mox referam me ad ordinem — haec primum conclusio quam habeat vim considera. XXI. 67. Si ulli rei sapiens adsentietur umquam, aliquando etiam opinabitur: numquam autem opinabitur: nulli igitur rei adsentietur. Hanc conclusionem Arcesilas probabat: confirmabat enim et primum et secundum. Carneades non numquam secundum illud dabat: adsentiri aliquando. Ita sequebatur etiam opinari, quod tu non vis et recte, ut mihi videris. Sed illud primum, sapientem, si adsensurus esset, etiam opinaturum, falsum esse et Stoici dicunt et eorum astipulator Antiochus: posse enim eum falsa a veris et quae non possint percipi ab iis, quae possint, distinguere. 68. Nobis autem primum, etiam si quid percipi possit, tamen ipsa consuetudo adsentiendi periculosa esse videtur et lubrica. Quam ob rem quum tam vitiosum esse constet adsentiri quidquam aut falsum aut incognitum, sustinenda est potius omnis adsensio, ne praecipitet, si temere processerit. Ita enim finitima sunt falsa veris, eaque, quae percipi non possunt, iis, quae possunt — si modo ea sunt quaedam: iam enim videbimus —, ut tam in praecipitem locum non debeat se sapiens committere. Sin autem omnino nihil esse quod percipi possit a me sumpsero et, quod tu mihi das, accepero, sapientem nihil opinari, effectum illud erit, sapientem adsensus omnes cohibiturum, ut videndum tibi sit, idne malis an aliquid opinaturum esse sapientem. Neutrum, inquies, illorum. Nitamur igitur, nihil posse percipi: etenim de eo omnis est controversia.

XXII. 69. Sed prius pauca cum Antiocho, qui haec ipsa, quae a me defenduntur, et didicit apud Philonem tam diu, ut constaret diutius didicisse neminem, et scripsit de his rebus acutissime, et idem haec non acrius accusavit in senectute quam antea defensitaverat. Quamvis igitur fuerit acutus, ut fuit, tamen inconstantia levatur auctoritas. Quis enim iste dies illuxerit quaero, qui illi ostenderit eam, quam multos annos esse negitavisset, veri et falsi notam. Excogitavit aliquid? Eadem dicit quae Stoici. Poenituit eum illa sensisse? Cur non se transtulit ad alios et maxime ad Stoicos? eorum enim erat propria ista dissensio. Quid?

cum Mnesarchi poenitebat? quid? Dardani? qui erant Athenis tum principes Stoicorum. Numquam a Philone discessit, nisi postea quam ipse coepit qui se audirent habere. 70. Unde autem subito vetus Academia revocata est? Nominis dignitatem videtur, quum a re ipsa descisceret, retinere voluisse, quod erant qui illum gloriae causa fecisse dicerent, sperare etiam fore ut ii, qui se sequerentur, Antiochii vocarentur. Mihi autem magis videtur non potuisse sustinere concursum omnium philosophorum. Etenim de caeteris sunt inter illos non nulla communia: haec Academicorum est una sententia, quam reliquorum philosophorum nemo probet. Itaque cessit, et ut ii, qui sub Novis solem non ferunt, item ille, quum aestuaret, veterum, ut Maenianorum, sic Academicorum umbram secutus est. 71. Quoque solebat uti argumento tum, quum ei placebat nihil posse percipi, quum quaereret, Dionysius ille Heracleotes utrum comprehendisset certa illa nota, qua adsentiri dicitis oportere, illudne, quod multos annos tenuisset Zenonique magistro credidisset, honestum quod esset, id bonum solum esse, an quod postea defensitavisset, honesti inane nomen esse, voluptatem esse summum bonum: qui ex illius commutata sententia docere vellet nihil ita signari in animis nostris a vero posse, quod non eodem modo possit a falso, is curavit, quod argumentum ex Dionysio ipse sumpsisset, ex eo caeteri sumerent. Sed cum hoc alio loco plura, nunc ad ea, quae a te, Luculle, dicta sunt.

XXIII. 72. Et primum quod initio dixisti videamus quale sit: similiter a nobis de antiquis philosophis commemorari atque seditiosi solerent claros viros, sed tamen populares aliquos nominare. Illi quum res non bonas tractent, similes bonorum videri volunt. Nos autem dicimus ea nobis videri, quae vosmet ipsi nobilissimis philosophis placuisse conceditis. Anaxagoras nivem nigram dixit esse. Ferres me, si ego idem dicerem? Tu, ne si dubitarem quidem. At quis est hic? num sophistes? — sic enim appellabantur ii, qui ostentationis aut quaestus causa philosophabantur —: maxima fuit et gravitatis et ingenii gloria. 73. Quid loquar de Democrito? Quem cum eo conferre possumus non modo

ingenii magnitudine, sed etiam animi? qui ita sit ausus ordiri: '*Haec loquor de universis.*' Nihil excipit de quo non profiteatur. Quid enim esse potest extra universa? quis hunc philosophum non anteponit Cleanthi, Chrysippo reliquisque inferioris aetatis? qui mihi cum illo collati quintae classis videntur. Atque is non hoc dicit, quod nos, qui veri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus: ille verum plane negat esse: sensus quidem non obscuros dicit, sed tenebricosos: sic enim appellat eos. Is, qui hunc maxime est admiratus, Chius Metrodorus initio libri, qui est de natura: '*Nego*' inquit '*scire nos sciamusne aliquid an nihil sciamus, ne id ipsum quidem, nescire aut scire: nec omnino sitne aliquid an nihil sit.*' 74. Furere tibi Empedocles videtur: at mihi dignissimum rebus iis, de quibus loquitur, sonum fundere. Num ergo is excaecat nos aut orbat sensibus, si parum magnam vim censet in iis esse ad ea, quae sub eos subiecta sunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minus bonis quamquam versibus, sed tamen illis versibus increpant eorum adrogantiam, quasi irati, qui, quum sciri nihil possit, audeant se scire dicere. Et ab his aiebas removendum Socratem et Platonem. Cur? An de ullis certius possum dicere? Vixisse cum his equidem videor: ita multi sermones perscripti sunt, e quibus dubitari non possit quin Socrati nihil sit visum sciri posse. Excepit unum tantum, 'scire se nihil se scire', nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certe tam multis libris hoc persecutus non esset, nisi probavisset. Ironiam enim alterius, perpetuam praesertim, nulla fuit ratio persequi. XXIV. 75. Videorne tibi, non ut Saturninus, nominare modo illustres homines, sed imitari numquam nisi clarum, nisi nobilem? Atqui habebam molestos vobis, sed minutos, Stilponem, Diodorum, Alexinum, quorum sunt contorta et aculeata quaedam σοφίσματα — sic enim appellantur fallaces conclusiunculae —. Sed quid eos colligam, quum habeam Chrysippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? Quam multa ille contra sensus, quam multa contra omnia, quae in consuetudine probantur. At dissolvit idem. Mihi quidem non videtur: sed dissolverit sane. Certe tam multa non colle-

gisset, quae nos fallerent probabilitate magna, nisi videret iis resisti non facile posse. 76. Quid? Cyrenaici? minime contempti philosophi, qui negant esse quidquam quod percipi possit extrinsecus: ea se sola percipere, quae tactu intimo sentiant, ut dolorem, ut voluptatem: neque se quo quid colore aut quo sono sit scire, sed tantum sentire adfici se quodam modo.

Satis multa de auctoribus. Quamquam ex me quaesieras nonne putarem post illos veteres tot saeculis inveniri verum potuisse tot ingeniis tantisque studiis quaerentibus. Quid inventum sit paullo post videro, te ipso quidem iudice. Arcesilam vero non obtrectandi causa cum Zenone pugnavisse, sed verum invenire voluisse sic intelligitur. 77. Nemo, inquam, superiorum non modo expresserat, sed ne dixerat quidem posse hominem nihil opinari, nec solum posse, sed ita necesse esse sapienti. Visa est Arcesilae quum vera sententia tum honesta et digna sapiente. Quaesivit de Zenone fortasse quid futurum esset, si nec percipere quidquam posset sapiens nec opinari sapientis esset. Ille, credo, nihil opinaturum quoniam esset, quod percipi posset. Quid ergo id esset? Visum, credo. Quale igitur visum? tum illum ita definisse, ex eo, quod esset, sicut esset, impressum et signatum et effictum. Post requisitum etiamne, si eiusdem modi esset visum verum, quale vel falsum. Hic Zenonem vidisse acute nullum esse visum quod percipi posset, si id tale esset ab eo, quod est, ut eiusdem modi ab eo, quod non est, posset esse. Recte consensit Arcesilas, ad definitionem additum: neque enim falsum percipi posse neque verum, si esset tale, quale vel falsum. Incubuit autem in eas disputationes, ut doceret nullum tale esse visum a vero, ut non eiusdem modi etiam a falso possit esse. 78. Haec est una contentio, quae adhuc permanserit. Nam illud, nulli rei adsensurum esse sapientem, nihil ad hanc controversiam pertinebat. Licebat enim nihil percipere et tamen opinari, quod a Carneade dicitur probatum: equidem Clitomacho plus quam Philoni aut Metrodoro credens, hoc magis ab eo disputatum quam probatum puto. Sed id omittamus. Illud certe opinatione et perceptione

sublata sequitur, omnium adsensionum retentio, ut, si ostendero nihil posse percipi, tu concedas numquam adsensurum esse.

XXV. 79. Quid ergo est quod percipi possit, si ne sensus quidem vera nunciant? quos tu, Luculle, communi loco defendis: quod ne id facere posses, idcirco heri non necessario loco contra sensus tam multa dixeram. Tu autem te negas infracto remo neque columbae collo commoveri. Primum cur? Nam et in remo sentio non esse id, quod videatur, et in columba plures videri colores nec esse plus uno. Deinde nihilne praeterea diximus? — Maneant illa omnia, iaceat ista causa: veraces suos esse sensus dicit. — Igitur semper auctorem habes eum, qui magno suo periculo causam agat! Eo enim rem demittit Epicurus, si unus sensus semel in vita mentitus sit, nulli umquam esse credendum. 80. Hoc est verum esse, confidere suis testibus et importune insistere! Itaque Timagoras Epicureus negat sibi umquam, quum oculum torsisset, duas ex lucerna flammulas esse visas: opinionis enim esse mendacium, non oculorum. Quasi quaeratur quid sit, non quid videatur. Sed hic quidem maiorum similis: tu vero, qui visa sensibus alia vera dicas esse, alia falsa, qui ea distinguis? Desine, quaeso, communibus locis: domi nobis ista nascuntur. Si, inquis, deus te interroget: Sanis modo et integris sensibus, num amplius quid desideras? quid respondeas? — Utinam quidem roget! Audiat quam nobiscum male egerit. Ut enim vera videamus, quam longe videmus? Ego Catuli Cumanum ex hoc loco video, Pompeianum non cerno, neque quidquam interiectum est quod obstet, sed intendi longius acies non potest. O praeclarum prospectum! Puteolos videmus: at familiarem nostrum C. Avianium, fortasse in porticu Neptuni ambulantem, non videmus. 81. At ille nescio qui, qui in scholis nominari solet, mille et octoginta stadia quod abesset videbat: quaedam volucres longius. Responderem igitur audacter isti vestro deo me plane his oculis non esse contentum. Dicet me acrius videre quam multos pisces fortasse, qui neque videntur a nobis et nunc quidem sub oculis sunt neque ipsi nos suspicere possunt.

Ergo ut illis aqua, sic nobis aër crassus offunditur. At amplius non desideramus. Quid? talpam num desiderare lumen putas? Neque tam quererer cum deo, quod parum longe quam quod falsum viderem. Videsne navem illam? Stare nobis videtur: at iis, qui in navi sunt, moveri haec villa. Quaere rationem cur ita videatur: quam ut maxime inveneris, quod haud scio an non possis, non tu verum testem habere, sed eum non sine causa falsum testimonium dicere ostenderis. XXVI. 82. Quid ego de navi? Vidi enim a te remum contemni. Maiora fortasse quaeris. Quid potest esse sole maius? quem mathematici amplius duodeviginti partibus confirmant maiorem esse quam terram. Quantulus nobis videtur! Mihi quidem quasi pedalis. Epicurus autem posse putat etiam minorem esse eum quam videatur, sed non multo: ne maiorem quidem multo putat esse vel tantum esse, quantus videatur, ut oculi aut non multum mentiantur aut nihil. Ubi igitur illud est semel? Sed ab hoc credulo, qui numquam sensus mentiri putat, discedamus: qui ne nunc quidem, quum ille sol, qui tanta incitatione fertur, ut celeritas eius quanta sit ne cogitari quidem possit, tamen nobis stare videatur. 83. Sed, ut minuam controversiam, videte, quaeso, quam in parvo lis sit. Quattuor sunt capita, quae concludant nihil esse quod nosci, percipi, comprehendi possit, de quo haec tota quaestio est. E quibus primum est esse aliquod visum falsum, secundum id percipi non posse, tertium, inter quae visa nihil intersit, fieri non posse ut eorum alia percipi possint, alia non possint, quartum nullum esse visum verum a sensu profectum, cui non appositum sit visum aliud, quod ab eo nihil intersit quodque percipi non possit. Horum quattuor capitum secundum et tertium omnes concedunt. Primum Epicurus non dat. Vos, quibuscum res est, id quoque conceditis. Omnis pugna de quarto est. 84. Qui igitur P. Servilium Geminum videbat, si Quintum se videre putabat, incidebat in eius modi visum, quod percipi non posset, quia nulla nota verum distinguebatur a falso: qua distinctione sublata quam haberet in C. Cotta, qui bis cum P. Gemino consul fuit, agnoscendo eius modi notam, quae falsa esse non posset?

Negas tantam similitudinem in rerum natura esse. Pugnas omnino, sed cum adversario facili. Ne sit sane: videri certe potest. Fallet igitur sensum, et si una fefellerit similitudo, dubia omnia reddiderit. Sublato enim iudicio illo, quo oportet agnosci, etiam si ipse erit, quem videris, qui tibi videbitur, tamen non ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut non possit esse eiusdem modi falsa. 85. Quando igitur potest tibi P. Geminus Quintus videri, quid habes explorati cur non possit tibi Cotta videri qui non sit, quoniam aliquid videtur esse, quod non est? Omnia dicis sui generis esse, nihil esse idem, quod sit aliud. Stoicum est quidem nec admodum credibile 'nullum esse pilum omnibus rebus talem, qualis sit pilus alius, nullum granum'. Haec refelli possunt, sed pugnare nolo. Ad id enim, quod agitur, nihil interest omnibusne partibus visa res nihil differat an internosci non possit, etiam si differat. Sed, si hominum similitudo tanta esse non potest, ne signorum quidem? Dic mihi, Lysippus eodem aere, eadem temperatione, eadem caelatura, caeteris omnibus, centum Alexandros eiusdem modi facere non posset? Qua igitur notione discerneres? 86. Quid? si in eiusdem modi cera centum sigilla hoc anulo impressero, ecquae poterit in agnoscendo esse distinctio? an tibi erit quaerendus anularius aliqui, quoniam gallinarium invenisti Deliacum illum, qui ova cognosceret? XXVII. Sed adhibes artem advocatam etiam sensibus. Pictor videt quae nos non videmus et, simul inflavit tibicen, a perito carmen agnoscitur. Quid? hoc nonne videtur contra te valere, si sine magnis artificiis, ad quae pauci accedunt, nostri quidem generis admodum, nec videre nec audire possumus? Iam illa praeclara, quanto artificio esset sensus nostros mentemque et totam constructionem hominis fabricata natura! 87. Cur non extimescam opinandi temeritatem? Etiamne hoc adfirmare potes, Luculle, esse aliquam vim, cum prudentia et consilio scilicet, quae finxerit vel, ut tuo verbo utar, quae fabricata sit hominem? Qualis ista fabrica est? ubi adhibita? quando? cur? quo modo? Tractantur ista ingeniose: disputantur etiam eleganter. Denique videantur sane, ne adfirmentur modo. Sed de physicis

mox et quidem ob eam causam, ne tu, qui idem me fact[...]rum paullo ante dixeris, videare mentitus. Sed ut ad ea quae clariora sunt, veniam, res iam universas profundam de quibus volumina impleta sunt non a nostris solum, sed etiam a Chrysippo: — de quo queri solent Stoici, dum studiose omnia conquisierit contra sensus et perspicuitatem contraque omnem consuetudinem contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem fuisse, itaque ab eo armatum esse Carneadem. — 88. Ea sunt eius modi, quae a te diligentissime tractata sunt. Dormientium et vinolentorum et furiosorum visa imbecilliora esse dicebas quam vigilantium, siccorum, sanorum. Quo modo? quia, quum experrectus esset Ennius, non diceret 'se vidisse Homerum, sed visum esse', Alcmaeo autem:

Sed mihi ne utiquam cor consentit......

Similia de vinolentis. Quasi quisquam neget et qui experrectus sit, eum somnia et, cuius furor consederit, putare non fuisse ea vera, quae essent sibi visa in furore. Sed non id agitur: tum, quum videbantur, quo modo viderentur, id quaeritur. Nisi vero Ennium non putamus ita totum illud audivisse,

O pietas animi....,

si modo id somniavit, ut si vigilans audiret. Experrectus enim potuit illa visa putare, ut erant, somnia: dormienti vero aeque ac vigilanti probabantur. Quid? Iliona somno illo:

Mater, te appello......

nonne ita credit filium locutum, ut experrecta etiam crederet? Unde enim illa:

...age adsta: mane, audi: iteradum eadem istaec mihi!

num videtur minorem habere visis quam vigilantes fidem?

XXVIII. 89. Quid loquar de insanis? qualis tandem fuit adfinis tuus, Catule, Tuditanus? quisquam sanissimus tam certa putat quae videt quam is putabat quae videbantur? Quid ille, qui:

Video, video te. Vive, Ulixes, dum licet,

nonne etiam bis se exclamavit videre, quum omnino non videret? Quid? apud Euripidem Hercules, quum, ut Eurysthei filios, ita suos configebat sagittis, quum uxorem interimebat, quum conabatur etiam patrem, non perinde movebatur falsis, ut veris moveretur? Quid? ipse Alcmaeo tuus, qui negat 'cor sibi cum oculis consentire', nonne ibidem incitato furore:

. . . . . . *unde haec flamma oritur?*

et illa deinceps:

Incede, incede: adsunt, adsunt, me, me expetunt.

Quid? quum virginis fidem implorat:

Fer mi auxilium, pestem abige a me, flammiferam hanc vim, quae me excruciat!
Caeruleo incinctae angui incedunt, circumstant cum ardentibus taedis. —

num dubitas quin sibi haec videre videatur? Itemque caetera:

Intendit crinitus Apollo
arcum auratum, luna innixus:
Diana facem iacit a laeva.

90. Qui magis haec crederet, si essent, quam credebat, quia videbantur? Apparet enim iam 'cor cum oculis consentire.' Omnia autem haec proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil potest esse, inter visa vera et falsa ad animi adsensum nihil interesse. Vos autem nihil agitis, quum illa falsa vel furiosorum vel somniantium recordatione ipsorum refellitis. Non enim id quaeritur, qualis recordatio fieri soleat eorum, qui experrecti sint, aut eorum, qui furere destiterint, sed qualis visio fuerit aut furentium aut somniantium tum, quum commovebantur. Sed abeo a sensibus.

91. Quid est quod ratione percipi possit? Dialecticam inventam esse dicitis, veri et falsi quasi disceptatricem et iudicem. Cuius veri et falsi? et in qua re? In geometriane quid sit verum aut falsum dialecticus iudicabit an in litteris an in musicis? At ea non novit. In philosophia igitur. Sol quantus sit quid ad illum? Quod sit summum bonum quid habet ut queat iudicare? Quid igitur iudicabit? quae con-

iunctio, quae disiunctio vera sit, quid ambigue dictum sit, quid sequatur quamque rem, quid repugnet? Si haec et horum similia iudicat, de se ipsa iudicat. Plus autem pollicebatur. Nam haec quidem iudicare ad caeteras res, quae sunt in philosophia multae atque magnae, non est satis. 92. Sed quoniam tantum in ea arte ponitis, videte ne contra vos tota nata sit: quae primo progressu festive tradit elementa loquendi et ambiguorum intelligentiam concludendique rationem, tum paucis additis venit ad soritas, lubricum sane et periculosum locum, quod tu modo dicebas esse vitiosum interrogandi genus. XXIX. Quid ergó? istius vitii num nostra culpa est? Rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re statuere possimus quatenus. Nec hoc in acervo tritici solum, unde nomen est, sed nulla omnino in re minutatim interroganti, dives pauper, clarus obscurus sit, multa pauca, magna parva, longa brevia, lata angusta, quanto aut addito aut dempto certum respondeamus non habemus. — 93. At vitiosi sunt soritae. — Frangite igitur eos, si potestis, ne molesti sint. Erunt enim, nisi cavetis. Cautum est, inquit. Placet enim Chrysippo, quum gradatim interrogetur, verbi causa, tria pauca sint anne multa, aliquanto prius quam ad multa perveniat quiescere, id est, quod ab iis dicitur, ἡσυχάζειν. Per me vel stertas licet, inquit Carneades, non modo quiescas. Sed quid proficit? Sequitur enim, qui te ex somno excitet et eodem modo interroget. Quo in numero conticuisti, si ad eum numerum unum addidero, multane erunt? Progrediere rursus, quoad videbitur. — Quid plura? hoc enim fateris, neque ultimum te paucorum neque primum multorum respondere posse. Cuius generis error ita manat, ut non videam quo non possit accedere. 94. Nihil me laedit, inquit: ego enim, ut agitator callidus, prius quam ad finem veniam, equos sustinebo, eoque magis, si locus is, quo ferentur equi, praeceps erit. Sic me, inquit, ante sustineo nec diutius captiose interroganti respondeo. Si habes quod liqueat neque respondes, superbis: si non habes, ne tu quidem percipis. Si, quia obscura, concedo. Sed negas te usque ad obscura progredi. Illustribus igitur rebus insistis. Si

tantum modo, ut taceas, nihil adsequeris. Quid enim ad illum, qui te captare vult, utrum tacentem irretiat te an loquentem? Sin autem usque ad novem, verbi gratia, sine dubitatione respondes pauca esse, in decimo insistis: etiam a certis et illustrioribus cohibes adsensum. Hoc idem me in obscuris facere non sinis. Nihil igitur te contra soritas ars ista adiuvat, quae nec augenti nec minuenti quid aut primum sit aut postremum docet. 95. Quid? quod eadem illa ars, quasi Penelope telam retexens, tollit ad extremum superiora. Utrum ea vestra an nostra culpa est? Nempe fundamentum dialecticae est, quidquid enuncietur — id autem appellant ἀξίωμα, quod est quasi *effatum* —, aut verum esse aut falsum. Quid igitur? haec vera an falsa sunt? *Si te mentiri, dicis idque verum dicis, mentiris.* Haec scilicet inexplicabilia esse dicitis. Quod est odiosius quam illa, quae nos non comprehensa et non percepta dicimus. XXX. Sed haec omitto. Illud quaero, si ista explicari non possunt, nec eorum ullum iudicium invenitur, ut respondere possitis verane an falsa sint, ubi est illa definitio: *effatum esse id, quod aut verum aut falsum sit?* Rebus sumptis adiungam ex his sequendas esse alias, alias improbandas, quae sint in genere contrario. 96. Quo modo igitur hoc conclusum esse iudicas? *Si dicis [lucere et verum dicis, lucet. Dicis autem] nunc lucere et verum dicis: lucet igitur.* Probatis certe genus et rectissime conclusum dicitis. Itaque in docendo eum primum concludendi modum traditis. Aut quidquid igitur eodem modo concluditur probabitis aut ars ista nulla est. Vide ergo hanc conclusionem probaturusne sis: *Si dicis te mentiri verumque dicis, mentiris. Dicis autem te mentiri verumque dicis, mentiris igitur.* Qui potes hanc non probare, quum probaveris eiusdem generis superiorem? Haec Chrysippea sunt, ne ab ipso quidem dissoluta. Quid enim faceret huic conclusioni? *Si lucet, lucet. Lucet autem, lucet igitur.* Cederet scilicet. Ipsa enim ratio connexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere. Quid ergo haec ab illa conclusione differt? *Si mentiris, mentiris. Mentiris autem, mentiris igitur.* Hoc negas te posse nec approbare nec improbare. 97. Qui igitur

magis illud? Si ars, si ratio, si via, si vis denique conclusionis valet, eadem est in utroque. Sed hoc extremum eorum est: postulant ut excipiantur haec inexplicabilia. Tribunum aliquem censeo adeant: a me istam exceptionem numquam impetrabunt. Etenim quum ab Epicuro, qui totam dialecticam et contemnit et irridet, non impetrent ut verum esse concedat quod ita effabimur: *Aut vivet cras Hermachus aut non vivet*, quum dialectici sic statuant, omne, quod ita disiunctum sit, quasi *aut etiam aut non*, non modo verum esse, sed etiam necessarium: vide quam sit catus is, quem isti tardum putant. Si enim, inquit, alterutrum concessero necessarium esse, necesse erit cras Hermachum aut vivere aut non vivere. Nulla autem est in natura rerum talis necessitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id est, Antiochus et Stoici: totam enim evertit dialecticam. Nam si e contrariis disiunctio — contraria autem ea dico, quum alterum ait, alterum negat —, si talis disiunctio falsa potest esse, nulla vera est. 98. Mecum vero quid habent litium, qui ipsorum disciplinam sequor? Quum aliquid huius modi inciderat, sic ludere Carneades solebat: *Si recte conclusi, teneo. Sin vitiose, minam Diogenes reddet.* Ab eo enim Stoico dialecticam didicerat: haec autem merces erat dialecticorum. Sequor igitur eas vias, quas didici ab Antiocho, nec reperio quo modo iudicem: *Si lucet, lucet*, verum esse ob eam causam, quod ita didici, omne, quod ipsum ex se connexum sit, verum esse, non iudicem: *Si mentiris, mentiris*, eodem modo esse connexum. Aut igitur hoc et illud aut, nisi hoc, ne illud quidem iudicabo.

XXXI. Sed, ut omnes istos aculeos et totum tortuosum genus disputandi relinquamus ostendamusque qui simus, iam explicata tota Carneadis sententia Antiochia ista corruent universa. Nec vero quidquam ita dicam, ut quisquam id fingi suspicetur: a Clitomacho sumam, qui usque ad senectutem cum Carneade fuit, homo et acutus, ut Poenus, et valde studiosus ac diligens. Et quattuor eius libri sunt de sustinendis adsensionibus. Haec autem, quae iam dicam, sunt sumpta de primo. 99. Duo placet esse Carneadi genera visorum, in uno hanc divisionem: *Alia visa esse quae*

percipi possint, alia quae non possint, in altero autem: *Alia visa esse probabilia, alia non probabilia.* Itaque, quae contra sensus contraque perspicuitatem dicantur, ea pertinere ad superiorem divisionem: contra posteriorem nihil dici oportere: qua re ita placere: tale visum nullum esse, ut perceptio consequeretur, ut autem probatio, multa. — Etenim contra naturam esset, si probabile nihil esset. Et sequitur omnis vitae ea, quam tu, Luculle, commemorabas, eversio. — Itaque et sensibus probanda multa sunt, teneatur modo illud, non inesse in his quidquam tale, quale non etiam falsum nihil ab eo differens esse possit. Sic, quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offeret quod sit probabilitati illi contrarium, utetur eo sapiens ac sic omnis ratio vitae gubernabitur. Etenim is quoque, qui a vobis sapiens inducitur, multa sequitur probabilia, non comprehensa neque percepta neque adsensa, sed similia veri: quae nisi probet, omnis vita tollatur. 100. Quid enim? conscendens navem sapiens num comprehensum animo habet atque perceptum se ex sententia navigaturum? Qui potest? Sed si iam ex hoc loco proficiscatur Puteolos stadia triginta, probo navigio, bono gubernatore, hac tranquillitate, probabile videatur se illuc venturum esse salvum. Huius modi igitur visis consilia capiet et agendi et non agendi, faciliorque erit, ut albam esse nivem probet, quam erat Anaxagoras, qui id non modo ita esse negabat, sed sibi, quia sciret aquam nigram esse, unde illa concreta esset, albam ipsam esse, ne videri quidem. Et quaecumque res eum sic attinget, ut sit visum illud probabile neque ulla re impeditum, movebitur. Non enim est e saxo sculptus aut e robore dolatus, habet corpus, habet animum, movetur mente, movetur sensibus, ut ei multa vera videantur, 101. neque tamen habere insignem illam et propriam percipiendi notam: eoque sapientem non adsentiri, quia possit eiusdem modi exsistere falsum aliquod, cuius modi hoc verum. Neque nos contra sensus aliter dicimus ac Stoici, qui multa falsa esse dicunt, longeque aliter se habere ac sensibus videantur.

XXXII. Hoc autem si ita sit, ut unum modo sensibus falsum videatur, praesto est qui neget rem ullam percipi

posse sensibus. Ita nobis tacentibus ex uno Epicuri capite, altero vestro perceptio et comprehensio tollitur. Quod est caput Epicuri? *Si ullum sensus visum falsum est, nihil percipi potest.* Quod vestrum? *Sunt falsa sensus visa.* Quid sequitur? ut taceam, conclusio ipsa loquitur: *nihil posse percipi.* Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cum illo, qui a te totus diversus est: noli mecum, qui hoc quidem certe, falsi esse aliquid in sensibus, tibi adsentior. 102. Quamquam nihil mihi tam mirum videtur quam ista dici, ab Antiocho quidem maxime, cui erant ea, quae paullo ante dixi, notissima. Licet enim haec quivis arbitratu suo reprehendat, quod negemus rem ullam percipi posse, certe levior reprehensio est: quod tamen dicimus esse quaedam probabilia, non videtur hoc satis esse vobis. Ne sit. Illa certe debemus effugere, quae a te vel maxime agitata sunt: *Nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi est perspicuum?* Explicavi paullo ante Clitomacho auctore quo modo ista Carneades diceret. Accipe quem ad modum eadem dicantur a Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucilium scripsit poëtam, quum scripsisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, eum, qui consul cum M' Manilio fuit. Scripsit igitur his fere verbis — sunt enim mihi nota, propterea quod earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio et quasi disciplina illo libro continetur —, sed scriptum est ita: 103. 'Academicis placere esse rerum eius modi dissimilitudines, ut aliae probabiles videantur, aliae contra: id autem non esse satis cur alia posse percipi dicas, alia non posse, propterea quod multa falsa probabilia sint, nihil autem falsi perceptum et cognitum possit esse.' Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant ab Academia sensus eripi, a quibus numquam dictum sit aut colorem aut saporem aut sonum nullum esse, illud sit disputatum, non inesse in his propriam, quae nusquam alibi esset, veri et certi notam. 104. Quae quum exposuisset, adiungit dupliciter dici adsensus sustinere sapientem: uno modo, quum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli adsentiri: altero, quum se a respondendo, ut aut approbet quid aut improbet, sustineat, ut neque neget aliquid neque aiat. Id quum ita sit,

alterum placere, ut numquam adsentiatur, alterum tenere, ut sequens probabilitatem, ubicumque haec aut occurrat aut deficiat, aut *etiam* aut *non* respondere possit. Nec, ut placeat, eum, qui de omnibus rebus contineat se ab adsentiendo, moveri tamen et agere aliquid, reliquit eius modi visa, quibus ad actionem excitemur: item ea, quae interrogati in utramque partem respondere possimus, sequentes tantum modo, quod ita visum sit, dum sine adsensu: neque tamen omnia eius modi visa approbari, sed ea, quae nulla re impedírentur. 105. Haec si vobis non probamus, sint falsa sane, invidiosa certe non sunt. Non enim lucem eripimus, sed ea, quae vos percipi comprehendique, eadem nos, si modo probabilia sint, videri dicimus.

XXXIII. Sic igitur inducto et constituto probabili, et eo quidem expedito, soluto, libero, nulla re implicato, vides profecto, Luculle, iacere iam illud tuum perspicuitatis patrocinium. Iisdem enim hic sapiens, de quo loquor, oculis quibus iste vester caelum, terram, mare intuebitur, iisdem sensibus reliqua, quae sub quemque sensum cadent, sentiet. Mare illud, quod nunc Favonio nascente purpureum videtur, idem huic nostro videbitur, nec tamen adsentietur, quia nobismet ipsis modo caeruleum videbatur, mane ravum, quodque nunc, qua a sole collucet, albescit et vibrat dissimileque est proximo ei continenti, ut, etiam si possis rationem reddere cur id eveniat, tamen non possis id verum esse, quod videbatur oculis, defendere. 106. Unde memoria, si nihil percipimus? Sic enim quaerebas. Quid? meminisse visa nisi comprehensa non possumus? Quid? Polyaenus, qui magnus mathematicus fuisse dicitur, is postea quam Epicuro adsentiens totam geometriam falsam esse credidit, num illa etiam, quae sciebat, oblitus est? Atqui, falsum quod est, id percipi non potest, ut vobismet ipsis placet. Si igitur memoria perceptarum comprehensarumque rerum est, omnia, quae quisque meminit, habet ea comprehensa atque percepta. Falsi autem comprehendi nihil potest, et omnia meminit Scyron Epicuri dogmata. Vera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per me licet: sed tibi aut concedendum est ita esse, quod minime vis, aut me-

moriam mihi remittas oportet et facile esse ei locum, etiam si comprehensio perceptioque nulla sit. 107. Quid fiet artibus? Quibus? Iisne, quae ipsae fatentur coniectura se plus uti quam scientia, an iis, quae tantum id, quod videtur, sequuntur nec habent istam artem vestram, qua vera et falsa diiudicent?

Sed illa sunt lumina duo, quae maxime causam istam continent. Primum enim negatis fieri posse ut quisquam nulli rei adsentiatur. At id quidem perspicuum est: quum Panaetius, princeps prope meo quidem iudicio Stoicorum, ea de re dubitare se dicat, quam omnes praeter eum Stoici certissimam putant, vera esse haruspicum [*responsa*], auspicia, oracula, somnia, vaticinationes, seque ab adsensu sustineat. Quod si is potest facere vel de his rebus, quas illi, a quibus ipse didicit, certas habuerint, cur id sapiens de reliquis rebus facere non possit? An est aliquid, quod positum vel improbare vel approbare possit, dubitare non possit? an tu in soritis poteris hoc, quum voles: ille in reliquis rebus non poterit eodem modo insistere, praesertim quum possit sine adsensione ipsam veri similitudinem non impeditam sequi? 108. Alterum est, quod negatis actionem ullius rei posse in eo esse, qui nullam rem adsensu suo comprobet. Primum enim videri oportet in quo sit etiam adsensus. Dicunt enim Stoici sensus ipsos adsensus esse, quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi: tolli autem omnia, si visa tollantur. XXXIV. Hac de re in utramque partem et dicta sunt et scripta multa, sed brevi res potest tota confici. Ego enim etsi maximam actionem puto repugnare visis, obsistere opinionibus, adsensus lubricos sustinere, credoque Clitomacho ita scribenti, 'Herculi quemdam laborem exanclatum a Carneade, quod, ut feram et immanem beluam, sic ex animis nostris adsensionem, id est, opinationem et temeritatem extraxisset, tamen, ut ea pars defensionis relinquatur, quid impediet actionem eius, qui probabilia sequitur, nulla re impediente? 109. Hoc, inquit, ipsum impediet, quod statuet, ne id quidem, quod probet, posse percipi. Iam istuc te quoque impediet in navigando, in conserendo, in uxore ducenda, in liberis pro-

creandis plurimisque in rebus, in quibus nihil sequere praeter probabile.

Et tamen illud usitatum et saepe repudiatum refers, non ut Antipater, sed, ut ais, 'pressius'. Nam Antipatrum reprehensum, quod diceret consentaneum esse ei, qui adfirmaret nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi, quod ipsi Antiocho pingue videbatur et sibi ipsum contrarium. Non enim potest convenienter dici nihil comprehendi posse, si quidquam comprehendi posse dicatur. Illo modo potius putat urguendum fuisse Carneadem: quum sapientis nullum decretum esse possit nisi comprehensum, perceptum, cognitum, ut hoc ipsum decretum, quod sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum. Proinde quasi nullum sapiens aliud decretum habeat et sine decretis vitam agere possit! 110. Sed ut ille habet probabilia non percepta, sic hoc ipsum, nihil posse percipi. Nam si in hoc haberet cognitionis notam, eadem uteretur in caeteris. Quam quoniam non habet, utitur probabilius. Itaque non metuit ne confundere omnia videatur et incerta reddere. Non enim, quem ad modum, si quaesitum ex eo sit, stellarum numerus par an impar sit, item, si de officio multisque aliis de rebus, in quibus versatus exercitatusque sit, nescire se dicat. In incertis enim nihil probabile est, in quibus autem est, in his non deerit sapienti nec quid faciat nec quid respondeat. 111. Ne illam quidem praetermisisti, Luculle, reprehensionem Antiochi — nec mirum: in primis enim est nobilis —, qua solebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum. Quum enim sumeretur unum esse, quaedam falsa visa, alterum nihil ea differre a veris, non attendere, superius illud ea re a se esse concessum, quod videretur esse quaedam in visis differentia, eam tolli altero, quo neget visa a falsis vera differre: nihil tam repugnare. Id ita esset, si nos verum omnino tolleremus. Non facimus. Nam tam vera quam falsa cernimus. Sed probandi species est: percipiendi signum nullum habemus.

XXXV. 112. Ac mihi videor nimis etiam nunc agere ieiune. Quum sit enim campus in quo exsultare possit ora-

tio, cur eam tantas in angustias et in Stoicorum dumeta compellimus? si enim mihi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret, *quod impressum esset e vero*, neque adhiberet illam magnam accessionem, *quo modo imprimi non posset a falso*, cum simplici homine simpliciter agerem nec magno opere contenderem atque etiam, si, quum ego nihil dicerem posse comprehendi, diceret ille sapientem interdum opinari, non repugnarem, praesertim ne Carneade quidem huic loco valde repugnante: nunc quid facere possum? 113. Quaero enim quid sit quod comprehendi possit. Respondet mihi non Aristoteles aut Theophrastus, ne Xenocrates quidem aut Polemo, sed qui minor etiam: *tale verum, quale falsum esse non possit.* Nihil eius modo invenio. Itaque incognito nimirum adsentiar, id est, opinabor. Hoc mihi et Peripatetici et vetus Academia concedit: vos negatis, Antiochus in primis, qui me valde movet, vel quod amavi hominem, sicut ille me, vel quod ita iudico, politissimum et acutissimum omnium nostrae memoriae philosophorum. A quo primum quaero quo tandem modo sit eius Academiae, cuius esse se profiteatur? Ut omittam alia, haec duo, de quibus agitur, quis umquam dixit aut veteris Academiae aut Peripateticorum, vel id solum percipi posse, quod esset verum tale, quale falsum esse non posset, vel sapientem nihil opinari? Certe nemo. Horum neutrum ante Zenonem magno opere defensum est. Ego tamen utrumque verum puto, nec dico temporis causa, sed ita plane probo.

XXXVI. 114. Illud ferre non possum. Tu quum me incognito adsentiri vetes idque turpissimum esse dicas et plenissimum temeritatis, tantum tibi adroges, ut exponas disciplinam sapientiae, naturam rerum omnium evolvas, mores fingas, fines bonorum malorumque constituas, officia describas, quam vitam ingrediar definias, idemque etiam disputandi et intelligendi iudicium dicas te et artificium traditurum, perficies ut ego ista innumerabilia complectens nusquam labar, nihil opiner? Quae tandem ea est disciplina, ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? Vereor ne subadroganter facias, si dixeris tuam. Atqui ita dicas

necesse est. Neque vero tu solus, sed ad suam quisque rapiet. 115. Age, restitero Peripateticis, qui sibi cum oratoribus cognationem esse, qui claros viros a se instructos dicant rem publicam saepe rexisse, sustinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter se amantes viros, Diodoto quid faciam Stoico, quem a puero audivi? qui mecum vivit tot annos? qui habitat apud me? quem et admiror et diligo? qui ista Antiochia contemnit? Nostra, inquies, sola vera sunt. Certe sola, si vera: plura enim vera discrepantia esse non possunt. Utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus, an illi adrogantes, qui sibi persuaserint scire se solos omnia? Non me quidem inquit, sed sapientem dico scire. Optime: nempe ista scire, quae sunt in tua disciplina. Hoc primum quale est, a non sapiente explicari sapientiam? Sed discedamus a nobismet ipsis, de sapiente loquamur, de quo, ut saepe iam dixi, omnis haec quaestio est.

116. In tris igitur partes et a plerisque et a vobismet ipsis distributa sapientia est. Primum ergo, si placet, quae de natura rerum sunt quaesita, videamus: † velut illud ante. Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire persuaserit? Non quaero rationes eas, quae ex coniectura pendent, quae disputationibus huc et illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Geometrae provideant, qui se profitentur non persuadere, sed cogere, et qui omnia vobis, quae describunt, probant. Non quaero ex his illa initia mathematicorum, quibus non concessis digitum progredi non possunt. *Punctum* esse quod magnitudinem nullam habeat, *extremitatem* et quasi libramentum in quo nulla omnino crassitudo sit, *lineamentum* longitudinem latitudine carentem. Haec quum vera esse concessero, si adigam ius iurandum, sapientemne prius, quam Archimedes eo inspectante rationes omnes descripserit eas, quibus efficitur multis partibus solem maiorem esse quam terram, iuraturum putas? Si fecerit, solem ipsum, quem deum censet esse, contempserit. 117. Quod si geometricis rationibus non est crediturus, quae vim adferunt in docendo, vos ipsi ut dicitis, ne ille longe aberit

ut argumentis credat philosophorum, aut, si est crediturus, quorum potissimum? Omnia physicorum licet explicare. Sed longum est. Quaero tamen quem sequatur. Finge aliquem nunc fieri sapientem, nondum esse, quam potissimum sententiam eliget et disciplinam? Etsi quamcumque eliget, insipiens eliget. Sed sit ingenio divino, quem unum e physicis potissimum probabit? Nec plus uno poterit. Non persequor quaestiones infinitas: tantum de principiis rerum, e quibus omnia constant, videamus quem probet: est enim inter magnos homines summa dissensio.

XXXVII. 118. Princeps Thales, unus e septem, cui sex reliquos concessisse primas ferunt, ex aqua dixit constare omnia. At hoc Anaximandro, populari et sodali suo, non persuasit: is enim infinitatem naturae dixit esse, e qua omnia gignerentur. Post eius auditor Anaximenes infinitum aëra, sed ea, quae ex eo orirentur, definita: gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras materiam infinitam, sed ex ea particulas, similes inter se, minutas, eas primum confusas, postea in ordinem adductas a mente divina. Xenophanes, paullo etiam antiquior, unum esse omnia neque id esse mutabile et id esse deum neque natum umquam et sempiternum, conglobata figura: Parmenides ignem, qui moveat terram, quae ab eo formetur: Leucippus, plenum et inane: Democritus huic in hoc similis, uberior in caeteris: Empedocles haec pervulgata et nota quattuor: Heraclitus ignem: Melissus hoc, quod esset infinitum et immutabile, et fuisse semper et fore. Plato ex materia in se omnia recipiente mundum esse factum censet a deo sempiternum. Pythagorei ex numeris et mathematicorum initiis proficisci volunt omnia. Ex his eliget vester sapiens unum aliquem, credo, quem sequatur: caeteri tot viri et tanti repudiati ab eo condemnatique discedent. 119. Quamcumque vero sententiam probaverit, eam sic animo comprehensam habebit, ut ea, quae sensibus, nec magis approbabit nunc lucere, quam, quoniam Stoicus est, hunc mundum esse sapientem, habere mentem, quae et se et ipsum fabricata sit et omnia moderetur, moveat, regat. Erit ei persuasum etiam solem, lunam, stellas omnes, ter-

ram, mare deos esse, quod quaedam animalis intelligentia per omnia ea permanet et transeat, fore tamen aliquando ut omnis hic mundus ardore deflagret. XXXVIII. Sint ista vera — vides enim iam me fateri aliquid esse veri —, comprehendi ea tamen et percipi nego. Quum enim tuus iste Stoicus sapiens syllabatim tibi ista dixerit, veniet flumen orationis aureum fundens Aristoteles, qui illum desipere dicat: neque enim ortum esse umquam mundum, quod nulla fuerit novo consilio inito tam praeclari operis inceptio, et ita esse eum undique aptum, ut nulla vis tantos queat motus mutationemque moliri, nulla senectus diuturnitate temporum exsistere, ut hic ornatus umquam dilapsus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem superius sicut caput et famam tuam defendere necesse erit, quum mihi ne ut dubitem quidem relinquatur. 120. Ut omittam levitatem temere adsentientium, quanti libertas ipsa aestimanda est non mihi necesse esse quod tibi est? Cur deus, omnia nostri causa quum faceret — sic enim vultis —, tantam vim natricum viperarumque fecerit? cur mortifera tam multa, [*tam multa*] perniciosa terra marique disperserit? Negatis haec tam polite tamque subtiliter effici potuisse sine divina aliqua sollertia. Cuius quidem vos maiestatem deducitis usque ad apium formicarumque perfectionem, ut etiam inter deos Myrmecides aliquis minutorum opusculorum fabricator fuisse videatur. 121. Negas sine deo posse quidquam. Ecce tibi e transverso Lampsacenus Strato, qui det isti deo immunitatem magni quidem muneris: sed quum sacerdotes deorum vacationem habeant, quanto est aequius habere ipsos deos! Negat opera deorum se uti ad fabricandum mundum. Quaecumque sint, docet omnia effecta esse natura, nec, ut ille, qui asperis et laevibus et hamatis uncinatisque corporibus concreta haec esse dicat interiecto inani. Somnia censet haec esse Democriti non docentis, sed optantis. Ipse autem singulas mundi partes persequens, quidquid aut sit aut fiat, naturalibus fieri aut factum esse docet ponderibus et motibus. Ne ille et deum opere magno liberat et me timore. Quis enim potest, quum existimet se curari a deo, non et dies et noctes divinum

numen horrere et, si quid adversi acciderit — quod cui non accidit? — extimescere ne id iure evenerit? Nec Stratoni tamen adsentior, nec vero tibi. Modo hoc, modo illud probabilius videtur.

XXXIX. 122. Latent ista omnia, Luculle, crassis occultata et circumfusa tenebris, ut nulla acies humani ingenii tanta sit, quae penetrare in caelum, terram intrare possit: corpora nostra non novimus: qui sint situs partium, quam vim quaeque pars habeat ignoramus. Itaque medici ipsi, quorum intererat ea nosse, aperuerunt, ut viderentur. Nec eo tamen aiunt empirici notiora esse illa, quia possit fieri ut patefacta et detecta mutentur. Sed ecquid nos eodem modo rerum naturas persecare, aperire, dividere possumus, ut videamus terra penitusne defixa sit et quasi radicibus suis haereat an media pendeat? 123. Habitari ait Xenophanes in luna eamque esse terram multarum urbium et montium. Portenta videntur, sed tamen neque ille, qui dixit, iurare posset, ita se rem habere, neque ego non ita. Dicitis etiam esse e regione nobis, e contraria parte terrae, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos *ἀντίποδας* vocatis: cur mihi magis suscensetis, qui ista non aspernor, quam eis, qui, quum audiunt, desipere vos arbitrantur? Hicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, caelum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet neque praeter terram rem ullam in mundo moveri: quae quum circum axem se summa celeritate convertat et torqueat, eadem effici omnia, quae, si stante terra caelum moveretur. Atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur, sed paullo obscurius. Quid tu, Epicure? loquere. Putas solem esse tantulum? Ego ne bis quidem tantum! Sed et vos ab illo irridemini et ipsi illum vicissim eluditis. Liber igitur a tali irrisione Socrates, liber Aristo Chius, qui nihil istorum sciri putat posse. 124. Sed redeo ad animum et corpus. Satisne tandem ea nota sunt nobis, quae nervorum natura sit, quae venarum? tenemusne quid animus sit, ubi sit? denique sitne an, ut Dicaearcho visum est, ne sit quidem ullus? Si est, tresne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, irae, cupidita-

tis, an simplex unusque sit? si unus et simplex, utrum sit ignis an anima an sanguis an, ut Xenocrates, numerus nullo corpore — quod intelligi quale sit vix potest — et, quidquid est, mortale sit an aeternum? nam utramque in partem multa dicuntur. Horum aliquid vestro sapienti certum videtur, nostro ne quid maxime quidem probabile sit occurrit: ista sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta. XL. 125. Sin agis verecundius et me accusas, non quod tuis rationibus non adsentiar, sed quod nullis, vincam animum cuique adsentiar deligam.... quem potissimum? quem? Democritum: semper enim, ut scitis, studiosus nobilitatis fui. Urguebor iam omnium vestrum convicio. Tune aut inane quidquam putes esse, quum ita completa et conferta sint omnia, ut et quod movebitur corporum cedat et qua quodque cesserit aliud illico subsequatur? aut atomos ullas, e quibus quidquid efficiatur, illarum sit dissimillimum? aut sine aliqua mente rem ullam effici posse praeclaram? et quum in uno mundo ornatus hic tam sit mirabilis, innumerabiles supra infra, dextra sinistra, ante post, alios dissimiles, alios eiusdem modi mundos esse? et, ut nos nunc simus ad Baulos Puteolosque videamus, sic innumerabiles paribus in locis eisdem esse nominibus, honoribus, rebus gestis, ingeniis, formis, aetatibus, eisdem de rebus disputantes? et, si nunc aut si etiam dormientes aliquid animo videre videamur, imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irrumpere? Tu vero ista ne asciveris neve fueris commenticiis rebus adsensus. Nihil sentire est melius quam tam prava sentire. 126. Non ergo id agitur, ut aliquid adsensu meo comprobem, quae tu vide ne impudenter etiam postules, non solum adroganter, praesertim quum ista tua mihi ne probabilia quidem videantur. Nec enim divinationem, quam probatis, ullam esse arbitror, fatumque illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. Ne exaedificatum quidem hunc mundum divino consilio existimo, atque haud scio an ita sit. XLI. Sed cur rapior in invidiam? licetne per vos nescire quod nescio? an Stoicis ipsis inter se disceptare, mihi cum his non licebit? Zenoni et reliquis fere Stoicis aether videtur summus

deus, mente praeditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quasi maiorum est gentium Stoicus, Zenonis auditor, solem dominari et rerum potiri putat. Ita cogimur dissensione sapientum dominum nostrum ignorare, quippe qui nesciamus Soli an Aetheri serviamus. Solis autem magnitudo — ipse enim hic radiatus me intueri videtur ac monet ut crebro faciam mentionem sui — vos ergo huius magnitudinem quasi decempeda permensi refertis: huic me quasi malis architectis mensurae vestrae nego credere. Ergo dubium est uter nostrum sit, leniter ut dicam, verecundior! — 127. Neque tamen istas quaestiones physicorum exterminandas puto. Est enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum consideratio contemplatioque naturae. Erigimur, elatiores fieri videmur, humana despicimus, cogitantes supera atque caelestia haec nostra ut exigua et minima contemnimus. Indagatio ipsa rerum quum maximarum tum etiam occultissimarum habet oblectationem. Si vero aliquid occurrit, quod veri simile videatur, humanissima completur animus voluptate. 128. Quaeret igitur haec et vester sapiens et hic noster, sed vester, ut adsentiatur, credat, adfirmet, noster, ut vereatur temere opinari praeclareque agi secum putet, si in eius modi rebus veri simile quod sit invenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumque notionem. Sed paullum ante dicendum est. Non mihi videntur considerare, quum physica ista valde adfirmant, earum etiam rerum auctoritatem, si quae illustriores videantur, amittere. Non enim magis adsentiuntur neque approbant lucere nunc, quam, quum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere aut vetare, nec magis adfirmabunt signum illud, si erunt mensi, sex pedum esse quam solem, quem metiri non possum, plus quam duodeviginti partibus maiorem esse quam terram. Ex quo illa conclusio nascitur: si sol quantus sit percipi non potest, qui caeteras res eodem modo quo magnitudinem solis approbat, is eas res non percipit. Magnitudo autem solis percipi non potest. Qui igitur id approbat, quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint posse percipi quantus sol sit. Non repugnabo, dum modo eodem pacto

caetera percipi comprehendique dicant. Nec enim possunt dicere aliud alio magis minusve comprehendi, quoniam omnium rerum una est definitio comprehendendi.

XLII. 129. Sed quod coeperam: Quid habemus in rebus bonis et malis explorati? nempe fines constituendi sunt ad quos et bonorum et malorum summa referatur: qua de re est igitur inter summos viros maior dissensio? Omitto illa, quae relicta iam videntur, ut Herillum, qui in cognitione et scientia summum bonum ponit: qui quum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo dissenserit et quam non multum a Platone. Megaricorum fuit nobilis disciplina, cuius, ut scriptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominavi, deinde eum secuti Parmenides et Zeno, itaque ab his Eleatici philosophi nominabantur. Post Euclides, Socratis discipulus, Megareus, a quo iidem illi Megarici dicti, qui id bonum solum esse dicebant, quod esset unum et simile et idem semper. Hic quoque multa a Platone. A Menedemo autem, quod is Eretria fuit, Eretriaci appellati, quorum omne bonum in mente positum et mentis acie, qua verum cerneretur, Herilli similia, sed, opinor, explicata uberius et ornatius. 130. Hos si contemnimus et iam abiectos putamus, illos certe minus despicere debemus, Aristonem, qui quum Zenonis fuisset auditor, re probavit ea quae ille verbis: 'Nihil esse bonum nisi virtutem, neque malum nisi quod virtuti esset contrarium': in mediis ea momenta, quae Zeno voluit, nulla esse censuit. Huic summum bonum est in his rebus neutram in partem moveri, quae ἀδιαφορία ab ipso dicitur. Pyrrho autem ea ne sentire quidem sapientem, quae ἀπάθεια nominatur. Has igitur tot sententias ut omittamus, haec nunc videamus, quae diu multumque defensa sunt. 131. Alii voluptatem finem esse voluerunt: quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, unde Cyrenaici. Post Epicurus, cuius est disciplina nunc notior, neque tamen cum Cyrenaicis de ipsa voluptate consentiens. Voluptatem autem et honestatem finem esse Calliphon censuit: vacare omni molestia Hieronymus: hoc idem cum honestate Diodorus: ambo hi Peripatetici. Honeste autem vivere fruentem rebus iis,

quas primas homini natura conciliet, et vetus Academia censuit, ut indicant scripta Polemonis, quem Antiochus probat maxime, et Aristoteles eiusque amici nunc proxime videntur accedere. Introducebat etiam Carneades, non quo probaret, sed ut opponeret Stoicis, summum bonum esse frui iis rebus, quas primas natura conciliavisset. Honestum autem, quod ducatur a conciliatione naturae, Zeno statuit finem esse bonorum, qui inventor et princeps Stoicorum fuit.

XLIII. 132. Iam illud perspicuum est, omnibus iis finibus bonorum, quos exposui, malorum fines esse contrarios. Ad vos nunc refero quem sequar: modo ne quis illud tam ineruditum absurdumque respondeat: 'Quemlibet, modo aliquem.' Nihil potest dici inconsideratius. Cupio sequi Stoicos. Licetne — omitto per Aristotelem, meo iudicio in philosophia prope singularem — per ipsum Antiochum? qui appellabatur Academicus, erat quidem, si perpauca mutavisset, germanissimus Stoicus. Erit igitur res iam in discrimine. Nam aut Stoicus constituatur sapiens aut veteris Academiae. Utrumque non potest. Est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. Nam omnis ratio vitae definitione summi boni continetur, de qua qui dissident, de omni vitae ratione dissident. Non potest igitur uterque sapiens esse, quoniam tanto opere dissentiunt, sed alter. Si Polemoneus, peccat Stoicus, rei falsae adsentiens — vos quidem nihil dicitis a sapiente tam alienum esse —: sin vera sunt Zenonis, eadem in veteres Academicos Peripateticos dicenda. † Hic igitur neutri adsentiens si numquam, uter est prudentior? 133. Quid? quum ipse Antiochus dissentit quibusdam in rebus ab his, quos amat, Stoicis, nonne indicat non posse illa probanda esse sapienti? Placet Stoicis omnia peccata esse paria. At hoc Antiocho vehementissime displicet. Liceat tandem mihi considerare utram sententiam sequar. Praecide, inquit: statue aliquando quidlibet. Quid, quod quae dicuntur et acuta mihi videntur in utramque partem et paria? nonne caveam ne scelus faciam? Scelus enim dicebas esse, Luculle, dogma prodere. Con-

tineo igitur me, ne incognito assentiar: quod mihi tecum est dogma commune. 134. Ecce multo maior etiam dissensio. Zeno in una virtute positam beatam vitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit, beatam, sed non beatissimam. Deus ille, qui nihil censuit deesse virtuti, homuncio hic, qui multa putat praeter virtutem homini partim cara esse, partim etiam necessaria. Sed ille vereor ne virtuti plus tribuat quam natura patiatur, praesertim Theophrasto multa diserte copioseque dicente. Et hic metuo ne vix sibi constet, qui quum dicat esse quaedam et corporis et fortunae mala, tamen eum, qui in his omnibus sit, beatum fore censet, si sapiens sit. Distrahor: tum hoc mihi probabilius, tum illud videtur, et tamen, nisi alterutrum sit, virtutem iacere plane puto. Verum in his discrepant.

XLIV. 135. Quid? illa, in quibus consentiunt, num pro veris probare possumus? Sapientis animum numquam nec cupiditate moveri nec laetitia efferri. Age, haec probabilia sane sint: num etiam illa, numquam timere, numquam dolere? Sapiensne non timeat? nec, si patria deleatur? non doleat? nec, si deleta sit? Satis durum! sed Zenoni necessarium, cui praeter honestum nihil est in bonis, tibi vero, Antioche, minime, cui praeter honestatem multa bona, praeter turpitudinem multa mala videntur, quae et venientia metuat sapiens necesse est et venisse doleat. Sed quaero quando ista fuerint ab Academia vetere decreta, ut animum sapientis commoveri et conturbari negarent? Mediocritates illi probabant et in omni permotione naturalem volebant esse quemdam modum. Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad verbum ediscendus libellus. Atque illi quidem etiam utiliter a natura dicebant permotiones istas animis nostris datas: metum cavendi causa, misericordiam aegritudinemque clementiae, ipsam iracundiam fortitudinis quasi cotem esse dicebant, recte secusne alias viderimus. 136. Atrocitas quidem ista tua quo modo in veterem Academiam irruperit nescio: illa vero ferre non possum, non quo mihi displiceant: sunt enim Socratica pleraque mirabilia Stoicorum,

quae παράδοξα nominantur, sed ubi Xenocrates, ubi Aristoteles ista tetigit? hos enim quasi eosdem esse vultis. Illi umquam dicerent sapientes solos reges, solos divites, solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse? neminem consulem, praetorem, imperatorem, nescio an ne quinquevirum quidem quemquam nisi sapientem? postremo, solum civem, solum liberum? insipientes omnes peregrinos, exsules, servos, furiosos? denique scripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas nostras non esse leges? ne urbes quidem denique aut civitates, nisi quae essent sapientium? 137. Haec tibi, Luculle, si es adsensus Antiocho, familiari tuo, tam sunt defendenda quam moenia: mihi autem bono modo, tantum quantum videbitur.

XLV. Legi apud Clitomachum, quum Carneades et Stoicus Diogenes ad senatum in Capitolio starent, A. Albinum, qui tum P. Scipione et M. Marcello coss. praetor esset, eum, qui cum avo tuo, Luculle, consul fuit, doctum sane hominem, ut indicat ipsius historia scripta Graece, iocantem dixisse Carneadi: *Ego tibi, Carneade, praetor esse non videor, quia sapiens non sum: nec haec urbs nec in ea civitas.* Tum ille: *Huic Stoico non videris.* Aristoteles aut Xenocrates, quos Antiochus sequi volebat, non dubitavisset quin et praetor ille esset et Roma urbs et eam civitas incoleret. Sed ille noster est plane, ut supra dixi, Stoicus, perpauca balbutiens. 138. Vos autem mihi veremini ne labar ad opinionem et aliquid asciscam et comprobem incognitum, quod minime vultis. Quid consilii datis? Testatur saepe Chrysippus tres solas esse sententias, quae defendi possint, de finibus bonorum: circumcidit et amputat multitudinem: aut enim honestatem esse finem aut voluptatem aut utrumque: nam qui summum bonum dicant id esse, si vacemus omni molestia, eos invidiosum nomen voluptatis fugere, sed in vicinitate versari, quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate coniungerent, nec multo secus eos, qui ad honestatem prima naturae commoda adiungerent: ita tres relinqui sententias, quas putet probabiliter posse defendi. 139. Sit sane ita — quamquam a Polemonis et Peripateticorum et Antiochi finibus non facile divellor, neque

quidquam habeo adhuc probabilius —, verum tamen video quam suaviter voluptas sensibus nostris blandiatur. Labor eo, ut adsentiar Epicuro aut Aristippo. Revocat virtus vel potius reprehendit manu: pecudum illos motus esse dicit, hominem iungit deo. Possum esse medius, ut, quoniam Aristippus, quasi animum nullum habeamus, corpus solum tuetur, Zeno, quasi corporis simus expertes, animum solum complectitur, ut Calliphontem sequar, cuius quidem sententiam Carneades ita studiose defensitabat, ut eam probare etiam videretur. Quamquam Clitomachus adfirmabat numquam se intelligere potuisse quid Carneadi probaretur. Sed, si ipsum velim sequi, nonne ipsa veritas et gravis et recta ratio mihi obversetur? Tu, quum honestas in voluptate contemnenda consistat, honestatem cum voluptate tamquam hominem cum belua copulabis? XLVI. 140. Unum igitur par quod depugnet reliquum est, voluptas cum honestate. De quo Chrysippo fuit, quantum ego sentio, non magna contentio. Alterum si sequare, multa ruunt et maxime communitas cum hominum genere, caritas, amicitia, iustitia, reliquae virtutes: quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita. Nam quae voluptate quasi mercede aliqua ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio simulatioque virtutis. Audi contra illos, qui nomen honestatis a se ne intelligi quidem dicant, nisi forte, quod gloriosum sit in vulgus, id honestum velimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore esse, hanc normam, hanc regulam, hanc praescriptionem esse naturae, a qua qui aberravisset, eum numquam quid in vita sequeretur habiturum. 141. Nihil igitur me putatis, haec et alia innumerabilia quum audiam, moveri? Tam moveor quam tu, Luculle, neque me minus hominem quam te putaveris. Tantum interest, quod tu, quum es commotus, acquiescis, adsentiris, approbas, verum illud, certum, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, fixum vis, deque eo nulla ratione neque pelli neque moveri potes: ego nihil eius modi esse arbitror, cui si adsensus sim, non adsentiar saepe falso, quoniam vera a falsis nullo discrimine separantur, praesertim quum iudicia ista dialecticae nulla sint.

142. Venio enim iam ad tertiam partem philosophiae. Aliud iudicium Protagorae est, qui putet id cuique verum esse, quod cuique videatur: aliud Cyrenaicorum, qui praeter permotiones intimas nihil putant esse iudicii: aliud Epicuri, qui omne iudicium in sensibus et in rerum notitiis et in voluptate constituit. Plato autem omne iudicium veritatis veritatemque ipsam abductam ab opinionibus et a sensibus cogitationis ipsius et mentis esse voluit. 143. Num quid horum probat noster Antiochus? Ille vero ne maiorum quidem suorum. Ubi enim aut Xenocratem sequitur, cuius libri sunt de ratione loquendi multi et multum probati, aut ipsum Aristotelem, quo profecto nihil est acutius, nihil politius? A Chrysippo pedem numquam. XLVII. Quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? In hoc ipso, quod in elementis dialectici docent, quo modo iudicare oporteat verum falsumne sit, si quid ita connexum est, ut hoc: *Si dies est*, *lucet*, quanta contentio est! Aliter Diodoro, aliter Philoni, Chrysippo aliter placet. Quid? cum Cleanthe doctore suo quam multis rebus Chrysippus dissidet? quid? duo vel principes dialecticorum, Antipater et Archidemus, opiniosissimi homines, nonne multis in rebus dissentiunt? 144. Quid me igitur, Luculle, in invidiam et tamquam in contionem vocas? et quidem, ut seditiosi tribuni solent, occludi tabernas iubes? quo enim spectat illud, quum artificia tolli quereris a nobis, nisi ut opifices concitentur? qui si undique omnes convenerint, facile contra vos incitabuntur. Expromam primum illa invidiosa, quod eos omnes, qui in contione stabunt, exsules, servos, insanos esse dicatis: deinde ad illa veniam, quae iam non ad multitudinem, sed ad vosmet ipsos, qui adestis, pertinent. Negat enim vos Zeno, negat Antiochus scire quidquam. Quo modo? inquies: nos enim defendimus etiam insipientem multa comprehendere. — 145. At scire negatis quemquam rem ullam nisi sapientem. Et hoc quidem Zeno gestu conficiebat. Nam, quum extensis digitis adversam manum ostenderat, *visum*, inquiebat, huius modi est. Deinde, quum paullum digitos constrinxerat, *adsensus* huius

modi. Tum, quum plane compresserat pugnumque fecerat, *comprehensionem* illam esse dicebat: qua ex similitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, *κατάληψιν* imposuit. Quum autem laevam manum adverterat et illum pugnum arte vehementerque compresserat, *scientiam* talem esse dicebat, cuius compotem nisi sapientem esse neminem. Sed qui sapientes aut sint aut fuerint ne ipsi quidem solent dicere. Ita tu nunc, Catule, lucere nescis nec tu, Hortensi, in tua villa nos esse. 146. Num minus haec invidiose dicuntur? nec tamen nimis eleganter: illa subtilius. Sed quo modo tu, si nihil comprehendi posset, artificia concidere dicebas neque mihi dabas id, quod probabile esset, satis magnam vim habere ad artes, sic ego nunc tibi refero artem sine scientia esse non posse. An pateretur hoc Zeuxis aut Phidias aut Polyclitus, nihil se scire, quum in his esset tanta sollertia? Quod si eos docuisset aliquis quam vim habere diceretur scientia, desinerent irasci: ne nobis quidem suscenserent, quum didicissent id tollere nos, quod nusquam esset, quod autem satis esset ipsis relinquere. Quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia, qui primum iurare 'ex sui animi sententia' quemque voluerunt, deinde ita teneri 'si sciens falleret', quod inscientia multa versaretur in vita, tum, qui testimonium diceret, ut 'arbitrari' se diceret etiam quod ipse vidisset, quaeque iurati iudices cognovissent, ea non ut esse facta, sed ut 'videri' pronunciarentur.

XLVIII. 147. Verum, quoniam non solum nauta significat, sed etiam Favonius ipse insusurrat navigandi nobis, Luculle, tempus esse et quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. Posthac tamen, quum haec quaeremus, potius de dissensionibus tantis summorum virorum disseramus, de obscuritate naturae deque errore tot philosophorum, qui de bonis contrariisque rebus tanto opere discrepant, ut, quum plus uno verum esse non possit, iacere necesse sit tot tam nobiles disciplinas: quam de oculorum sensuumque reliquorum mendaciis et de sorite aut pseudomeno, quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt. 148. Tum Lucullus: Non moleste, inquit, fero nos haec contulisse. Sae-

pius enim congredientes nos, et maxime in Tusculanis nostris, si quae videbuntur, requiremus. Optime, inquam, sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? Tum Catulus: Egone? inquit, ad patris revolvor sententiam, quam quidem ille Carneadeam esse dicebat, ut percipi nihil putem posse, adsensurum autem non percepto, id est, opinaturum sapientem existimem, sed ita, ut intelligat se opinari sciatque nihil esse quod comprehendi et percipi possit: qua re ἐποχὴν illam omnium rerum non probans, illi alteri sententiae, nihil esse quod percipi possit, vehementer adsentior. Habeo, inquam, sententiam tuam nec eam admodum aspernor. Sed tibi quid tandem videtur, Hortensi? Tum ille ridens: Tollendum. Teneo te, inquam: nam ista Academiae est propria sententia. Ita sermone confecto Catulus remansit: nos ad naviculas nostras descendimus.